

384

Canik Beğleri

660 Kâzım Dilcimen

384

384

CANİK BEYLERİ

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Tarih Zümresi Söm.8.No.660.Kâ.Dilcimen .

1937 - 1938

B İ B L O Ğ R A F Y A

- Tarih 4.cilt Türk Tarih kurumu
- Cenabî Elaylemüzzahir Nurosmaniye 3098 ve 3097.
- Aynî İkdilcîman Veliüddin efendi kütüphanesi 2391.
- Mahmut Aksarayî Müsameretülahbar Yenicanî 827.
- Aziz İsterabadî Bezmürezm Türkiyat Enstitüsü neş.
- Müneccim bağı Camiüddüvel ve Sahaifülahbar .
- Şerefeddin Yazdi ve İbni Arabgah Timûrnameleri ve tercümesi.
- Şahabeddin Mesalikülâbsar Ayasofya 3416.
- Kalkaşendî Suphülâga.
- Schiltberger tercümesi Millet Kütüphanesi 281.
- Klavijo " Fikir hareketlerinde.
- Fallmerayer;Geschichte des kaiserthums Von Trapezunt.
- Yorgiyadis Samsunun kısa tarihi(Yunanca)1891.
- Şarl Teksiye tercümesi .
- W.M.Ramsay.Histor Geografi of Asia Minor.
- Vivien de saint Martin;Description historique et Geographique de l'asi mineure.
- R.Vadala;Samsoun Passé-Présent-Avenir 1934.
- G.İ.Bratianu;XIII asırda Karadeniz Ceneve ticareti.
- Deguigne Türklerin tarih umumisi tercüme.
- Gibons Osmanlı imparatorluğunun kuruluşu tercüme.
- Hammer Devleti Osmaniye tarihi Ata bey tercümesi.
- Oruç bey(Babinger),Aşıkpaşa zade(Âli ve Gize),Negri Veliüddin efendi 2351,Behcetüttevarih umumi kütüphane 492,Hadidi,Tevkii Mehmet paşa(Mükrimin bey tercümesi)Sadeddin,Âli Nişancı,Netayicülvukuat,Hayrullah efendi tarihleri.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı; Anadolu beylikleri, Kitabeler Sivas.

Mükrimin Halil Yınanç; Anadolunun fethi Feridun bey münşeati.

Halil Ethem Düveli islâmiye, Tarih encümeni mecmuasındaki yazıları.

Ahmet Tevhit " " " "

Hüseyin Hüsameddin Amasya tarihi " " "

Fuat Köprülü Türkiyat Enstitüsü mecmuası ve İktisat gazetesindeki makaleleri.

İstifade ettiğimiz diğer kitaplar ve sair vesikalar, Kuyudu vakfiye, Sicillatı şer'îye ve meskukat hakkında mahallinde izahhatta bulunduk.

P L Â N

Bir kaç söz .

Canik neresidir ?

Canik tarihine umumî bir nazar.

Canik beyleri :

Hacı Emir ve evlâdı

Taceddin Canitî ve evlâtları.

Sultan Altunbag ve evlâtları(Kubat oğ.,Cüneyt)

Tagan bey ve âilesi.

Farya.

Osmanlılardan sonra Canik beyleri.

Şecereler.

Bir kağıt söz

Canik beyleri Tarihde ancak Anadolu'da Moğol saltası-
nın erimesinden, Osmanlılar tarafından Anadolu'da tekrar Mil-
li vahdetin teşekkülüne kadar geçen bir devre içinde mevki
tutabilir.

Bu Anadolu Türk tarihinin muzlim olmasa da pek karışık
bir devresi demektir. Canik beylerine nazaran çok daha ehem-
miyetli beyliklerin vukuatını tesbit edenler ise bu hudut-
lar haricinde yaşamış olanlardır.

Bunlara nazaran arkasını çevirmiş demek olan Canik ve
onların ates olsalar cürümleri kadar yer yakacak olan bey-
lerinin tarihi bunları pek alâkalendıramazdı. İşte bu itibar-
la bu kısım ihmal edilmiş ve kitaplarda yer tutamamıştır.

Anadolu beylikleri hakkında doğrudan doğruya ve ya bil-
münasebe eser yazanlar ya Canik beylerinden hiç bahs etmemiş-
ler = İsmail Hakkı Uzunçarşılı oğ.: Anadolu beylikleri gibi =
veya pek az malumat vermişler - Halil Ethem: Dövel-i islâmiye
gibi - yahut bahsedilmek arzusu gösterilmişse de sonradan
vaz geçilmiş (I) veyahut haklarında verilen malumat tamamen

(I)..... Bundan sonra Canikde türeyen hükûmattan bahsetmek
müsaame idise de hükûmatı mezkûre hakkında malumat elde
edemediğinden bunları atıf bırakarak.....

Ahmet Tevhit Rum Selçukî devletinin inkırazı ile teşek-
kül eden Tavaifi Müluk. Tarih mecmuası. C. I. S. 321.

vesikalarla tesbit edilmemiştir - Hüseyin Hüsameddin :
Amasya tarihi gibi -

Memleketin tanınmış kâlemleri bu kısır mevzuu ele almadıkları halde bizim bunu bir travay mevzuu intihap etmemiz büyük bir cesaretti. Bu itibarla biz bu kalem dokundurulamamış mevzuun bir kalem tecrübesi olarak kabul edilmesi rica ederiz.

Canik neresidir ?

Bu gün bir Üniversite müdârimî belki Canığın nerede olduğu ve nereye denildiğini açıkca bilemez. Çünkü teşkilâtı mülkiyemizde bu isim artık hiç mevzuu bahsedilmez, fakat okuyan ve hayata atılmış olan münevver zümre bu adın bu günkü Samson vilâyetine evvelce verilen bir isim olduğunu pek âlâ bilirler.

Samsonlular; oturdukları vilâyetin eski adını bildikleri halde yerli fakat okunamış zümre bu kelimeyi ahenğe uydurup Cenik diyerek kelimenin daha mahdut bir manayı ifade ettiğini bildirilmiş gibi ellerile de göstererek doguyu işaret ederler, Çarşamba tarafları derler.

Doktor ve müverrih geçinen bir yazıcımızla bunu işidüp öğrenmiş olacakki " Canik; belkide Cenik olarak Türkçede alçak yer manasındadır. "(1) demek hatasında bulunmuştur. Eğer denildiği gibi olsaydı Türk ellerinde bunca alçak yerlerden birisine daha olsun bu ismin verilmesi ve hiç olmazsa luğatlerimizden birisinde - buna benzer dahi olsa - bir kelimenin mevcut olması lazım gelirdi.

Samson yerli halkı kendilerine Canik sorulduğu zaman Samsonun dogusunu gösterir fakat bu muhakkak ve yalnız

(1). Rıza Nur Türk adları İktisad gazetesi 1341.

Yeşil ırmak deltasını ifade etmez ve bunu öyle kabul etmemek icabeder.

Giresun , Ordu , Ünye , Fatsa gibi sahil şehirleri halkına aynı sual tevcih edildikde Cenubu gösterirler.

Filhakika bu memleketlerin cenubunda bulunan Anadolu silsilesi şimaliyesinin buradaki kısmını haritalarımızda da Canik Dağları olarak görüp okumamız mümkündür.

Canikde yetişir " Karayaka kıvrırcığı " denilen bir nevi koyun cinsinin vatani buralarıdır.(1).İstanbul kasapları bunu böyle bilirler.

" Canik binazîr akarsuları, Sabûssülûk ormanları " mevcut " Cibali vahşetnümün ile " dalgalı bir yerdir.

1071 zaferinden sonra Kapadokyayı istilâ ve orada hükümetini kurduktan sonra hududunu şimale doğru tevsi eden Danişment gazi Canikde " Helkûnbet = *هلقنبهت* " kalesini muhasara ettiği esnada yaralanup ölmüştü.(2).

(1).Hamit Zübeyr - İshak Refet Anadilden derlemeler.

(2).Danişment,gümüşü istilâ ve namına para bastırdıktan sonra Niksar ve Canikde kuvvetli bir kale olan Helkûnbet'in muhasarası esnasında yaralanup öldü.Elaylemüzzahir Nur Osmaniye No.3098 Yaprak 295 B.tercümesinde *هلقنبهت* yazılmıştır.Aynı kütüphane No.3097.Y.67 B.ve şüphesiz bu esere istinaden Rıza Nur Türk tarihi Danişment kısmı.İsmail Hakkı Uzunçarşılı ile Rızvan Nafiz beylerin mühterek eserleri olan (Sivas şehri)nde bu vak'aya tamamen inanılmamakta ve bu isim Helkine ve Helkebnet olarak kendi okudukları tarzda göstermişlerdir.(S.21)Biz bu vak'a'nın sıhhat veya ademi sıhhatinden bahsedecek değiliz.Fakat kelimeyi doğru olarak tesbit etmek arzusundayız:Bu kelime mevzuu bahs Tarihi Cenabide vazihan (Helkûnbettir).Unutulmuş,ehemmiyetini kaybetmiş şehirlerin veya isimlerin ekseriya müstensihler tarafından yanlış yazıldığı görülmüştür.

Bizans menbalarında n tercüme veya istifade edenler eserlerinde Halipya(Halivya)kelimesini Caniktir diye işaret ederler(1).

Kirazın,Armadun ve Eriğin menşei Caniktir derler(2).

Kiraz,malûm olduğu üzere Kerazûs(Keraso~~z~~ez=Giresun)de Romalılar tarafından tanılarak her tarafa yayılmış bir meyvadır.

Noktaların yerini değiştirmesi veya bir az uzaması ve nihayetindeki() harfinin müstensih elinde() ye dönmüş olması bu kelimenin böylece yanlış yazılıp okunmasına sebebiyet vermiştir.Biz bunu evvela Kibert haritasından tercüme edilen 1/400000 makyasındaki haritada ve Ünye paftası Kelkit çayı üzerinde Herkümbet işaretiyle gördük.Halkın gıvesine uydurularak aynı kelimeyi son teşkilatı mülkiyemizde köylerimizin adlarında da - Nüfus Mû.ummumiyesi negriyatından-Tokat vilâyeti Niksar kazası Ladik nahiyesi dahilinde Har Kûmbet köyü olarak buluyoruz.(S.516)N,D,R harflerinin sırasıyle M,T,L harflerine tebadül ettiğini her gün Türkçede rastlarız.Binaenaleyh bu Herkümbet ve Harkûmbet köyü her halde Helkümbetten başka bir şey değildir.

(1).Alelumun Tarihi haritalar ve Kritovolos Tarihi sultan Mehmet tercümesi.

(2).İngilizceden tercüme edilüp Babil Havz tarafından basılan Coğrafyayı tabii.

Çnyenin Karakuş nahiyesi halkı bu gün dağlarındaki mebzûl Armutlarla geçinirler.

Samsonluların Kum Eriği dediği yabancı çakal erikleri Kızıl ırmak deltasında okadar çokturki Bahar gelince bütün Kızıl ırmak deltası bu ağaçcıkların çiçekleri ile öbek öbek süslendiğini bizzat gördüm.

Selçuk istilâsı sırasında Bizanslıların Anadoludaki vilâyetleri arasında sonuncu ve 8'inci olarak ^٨ Genek vilâyeti mevcuttu, Trabzon bu vilâyet dahilinde idi. (1) Bu kelimenin Canikden başka bir şey olmadığı vazıhtır.

Anadolu Selçuk tarihlerinde ve ilk osmanlı menbalarında Canik olarak bulduğumuz bu kelime ile (2) Bu günkü Samson vilâyetinin mühim bir kısmı da kastedildiği gibi pek dağlık, Ormanlık ücra bir yerden bahsedilir gibi (3) anlatılır. Canik Tekfürü ise Trabzon imparatorudur.

(1). Türklerin tarihi umumisi. Deguigne tercemesi. C.4.S.10 ve abbé Baudrand'in Tarih Coğrafya lûgatı 1705. (Dictionnaire Geographique et Historique).

(2). Ve Yecuzu eyzan tâ mevzualkâf ^{و يجوز ايضا ما وضع القاف}
Camiüddüvel : Zikri fi ümerai Canik. ^{ذكر في امراء حانيك}

(3). Kâtip Çelebi Cihannüma .S.622.

Canik beylerinin temeli Canik dağları muntakasıdır. Fakat onlar hudutlarını ve tazyiklerini Gireson'dan Kızıl ırmak mansabına kadar sahalara götürdükleri ve bu sahada bir birleriyle mücadele ettikleri için olacakki bu isim Türk aleminde biraz daha garba genişlemek üzere gumullendirilmişti.

Menazirülavalimde Canığın hududu vazihan gizilmez.

Evliya çelebi;Gireson Trabzon ayaletinin iptidâi hududu Kızıl ırmak menzili Kastamonu sancağının hudududur diye anlatılup geçilir.(1)

Cihannümayi kâtip çelebide Canik vilâyeti kazaları hürufu heca sırasıyla Arım,İfraz,Akçay,Alaçam,Ünye,Okse,İdecik,Bafra,Terme,Çöregi,Cevizderesi,Hisarçık,Serkis,Satılmış,Samson,Fenaris,Kavak,Keşderesi,Meydan,Vona ve Fatsa diye sayılmaktadır.(2) Bunların çoğuna bu gün Ordu ve Samson vilâyetlerinde halâ aynen tesadûf edilir.Canik ile Hacı Alıpağa;aslan Fatsalı olduğu halde (3)Canikli lakabını almıştır.

1286'da negredilen ilk Trabzon salnamesi sonuna vaz'edilen haritada ve salnamede Niksar kazası da Canik sancağına (Samson vilâyeti)eklenmiş olduğu görülür.

Şu halde tarihte zaman zaman hudutlarını genişletmiş

(1).Evliya Çelebi seyahatnamesi.C.2.S.76.ve 79.

(2).Kâtip çelebi Cihannüma S.623.

(3).Cevdet paşa tarihi ve buradaki tercümesi halini aynen alan Şakir Şevket Trabzon tarihi.

ve kısaltılmış olan Canik; Trabzon şarkından, Samson vilâyeti batı hududuna kadar olan sahiller(I) ile cenubda Şebîn kara Hisar, Tokat, Amasya vilâyetleri hududuna kadar olan sahaya işgal etmiş bir mntakadır.

Biz Canik ile bu günkü Samson ve ordu vilâyetlerini kasde diyor ve böyle kabul ediyoruz.

(I). Ahmet Rifat Luğatı tarihiye ve Coğrafya adlı eserinde Canığın merkezini Sinop diye gösterir. Bu bir eseri zuhul olsa gerektir. Zira bu zamanlarda intişareden salnamelerde böyle hiç bir kayıt yoktur. Bilakis Kastamonu salnamesinde 1290 - 1298 seneleri esnasında Samsonun yani Canik sancağının mutasarrıf ve Vezir Emin paş idaresinde müstakil mutasarrıflık halinde idare edildiği yazılıdır. O halde bu malumat Samson ile Sinop isimlerini bir birinden ayıramayacak kadar ilerlemiş bir ihmel ve imhal eseridir.

Canik tarihine seri ve umumî
Bir bakış

Canik mintakası Etilerin Anadoluya gelüp yerleşmeğe bağladığı zamanlarda (5000-4000.M.E.)Gaşkaların hissesine düşen bir yerdi.Gaşkalar Eti hey'eti müttehidesinin ehemmiyetli bir unsuru idi.Bazan Hatusas prenslerinden birinin bunları idare ettiği vaki idi.(Muvatalla zamanında Hatusil III gibi).

İskitlerden Amazonların vatani oldu(I).

(I).Dağlı oğlu Hikmet Turhan,Prof.(Unger)e istinaden Amazonların yine Etiler olması lazım geldiğini,bu havaliye tesadüfen veya ticaret için gelmiş olan ilk yunanlıların bunları sakalsız ve buyuksız olarak görünce kadınlardan ibaret bir zümre olduklarını zannederek memleketlerine bunu yaydıklarını bu yanlış,fakat cazip malumatın sonradan düzeltilemiyerek sanatkarlar elinde uzatılıp büyütüldüğü ve türlü hayallerle süslendirilüp bundan vaz geçilemediğini işaret eder.Hatta 15 sene evvel bir Amerikalı kadının Ankara müzesindeki bir Eti heykelini Amazon yani kadın zannederek bu asırda bile aynı hataya düğüldüğünü sözünün kuvvetli bir delili olarak gösterir.

Hikmet Turhan Hitit medeniyetinin karakterleri Cumhuriyet gazetesi 9 Tegrini evvel.1933.

M.E.VII'inci asırda Kimiriler Anadolu şimalinde yerleşen diğer bir İskit zümresidir.

Termedon, Sinop ve Amisos gökdan ve Etilerin Şevketli devirlerinde tesisedilmiş Karadeniz şehirleri idi.(1)

Asurbanipal hududunu Kızıl ırmak ve Karadeniz sahiline kadar genişletmişti(669 - 626.M.E.)

İyonlular bilhassa Milet gemicileri Karadeniz sahillerinde 90 kadar şehir kurdukları zaman Sinoptan Trabzona kadar sahil üzerindeki şehirleri - ki arzettiğimiz gibi bir kısmı zaten mevcuttu - Sömürge ittihaç ettiler(2).ve Kızıl ırmak ile Yeşil ırmak deltaları arasına (Asurye)dedikleri gibi(3) Sahilleri bataklıkla limansız haşin denizin perisini kızdırmamak için denizine de misafir perver deniz manasında Pontos (Efxsinos)dediler(4).

(1).Termedon;Amazonların merkezi olduğuna göre Yunanlılardan evvel kurulmuş demek olur.Amisos kelimesi ise Amazon ismi ile ilgili olduğu Güneş - Dil Teorisini yayanlar ileri sürdü.Sinop;Hatusasin karadenizdeki en mühim iskele ve limanı olduğu iddia edildiğine göre Yuandan ve Kimirilerden daha evvel mevcuttu demektir.W.M.Ramsay;Histor Geografi of Asiya Minor.S.27.

(2).Şarl Teksiye Ali Suat tercümesi küçük Asya.C.S.

(3).Hamit Sadı Anadolunun kadim transit yolları Türk yurdu C.5.(19)S.362.

(4).R.Vadala Samsoun Passé - Présent - Avenir 1934.S.3'ge Eski pers dilinde karanlık ve muzlim manasına Axshaena kelimesinin mevcut olduğunu Yunanlıların bu kelimeyi bozarak axeinos=inhospitalier=misafir sevmez dediklerini sonradan yukarıda söylediğimiz manada Pont-Euxin kalıbına soktuklarını yazar.Burada karadenize bütün milletlerin kara yani siyah manasına gelen kelimelerle andıklarını işaret ettikten sonra Türklerin doguyu sarı,batıyı beyaz şimali kara cenubu kızıl ve merkezi gök renkleri ile andıklarını hatırlatmak isterim. Ziya Gök Alp Türk türesi.

Persler, metleri takiben satvetlerini daha ilk hamlede Karadeniz sahillerine götürmüşlerdi. (Takriben M.E. 546).

Perikles; Atina - Delos deniz ittihadını Atina Bahri imparatorluğu haline sokmağa muvaffak olduğu zaman fakir hemşehrilerini müstemlekelere yerleştirdi. Atekles idaresindeki Atinalı müstamerler Canik sahillerine yerleştiler ve Amisos'a Pirea adını taktılar(1). İskenderden sonra Karya hakimi Asandros Kapadokyayı gasp ile Amisosa el attı. Muhasara etti. Müdafaa esnasında Lidya kralı Antigonos Amisosu kurtarmak için Ptolemeos'u mühim bir kuvvetle yola çıkardı. Amisos bu suretle istiklalini kaybetmeden muhasaradan kurtuldu(287.M.E)

Nihayet Partlarla ve şarkdaki Ermenilerle akraba olan (3) yerli bir âile Pontos devletini kurdu. Canik bu devletin mühim bir parçası idi. Hatta bir zamanlar Mitridat Efpator tarafından Samson devlet merkezi ile itti haz edildi. (125 M.E)

Pont devleti hududu dahilinde yerleşmiş kabileler; Ti-
barlar, Kaldlar, Mozingler, Halipler, Sanniler ve sairiden ibaretti (5)

(1). Şarl Wexsiye.C. S. ve İstrabona istinaden H.Papa yorgiyadis'in Samson ve havalisinin kısa tarihi Pavlaki Melitopulos tarafından yapılan tercümesi Samson ahali gazetesi 6. Şubat 1936.

(2). Yorgiyadis'den tercüme Ahali gazetesi 19. Mart 1936.

(3). Şemseddin Günaltay'ın Üniversitedeki Partlar takrirı.

(4). Yorgiyadisden tercüme Ahali gazetesi 19. Mart 1936 ve Neologos gazetesi sahibi Votiras'ın Yunanca 9. Ciltlik tarihi coğrafyası, Kamusulalam Samson maddesi-ki Şemseddin Sami beyin buradaki malumatı Votirasın eserinden hemen aynen tercümedir.

(5). Diyarbakırlı Sait paşa Mir'atüliber Pontos faslında bu

Bu kabileler Anadolunun herhalde daha evvelce yerleşmiş halkı belki de Başkaların parçaları idi.

Kafkasyadan aşarak Canik mıntakasına kadar gelüp (25) yıldan fazla oraları hakimiyetleri ve dehşetleri altında tutan Hunlar da elbette yerli halklar nihayet karışmışlardı.

Romalılarla Pontluların mücadelesi nihayet Romanın galebesi ile nihayete erdiği malumdur.

Löküllüse kargı Amisosu müdafaa eden Kalimak cansiparane çalıştı ise de nihayet teslim oldu.Şehir yakıldı harap oldu.M.E.71.Bir zamanlar Efpatorya ismini almış olan şehrin yanında ve bir zaman sonra yeni bir şehir kuruldu:Ponpeipolis (M.E.63)(I).

Sillayı , Pompeyi , bir Tiran olan Stratonu ve Mark Antuvanı görüp nihayet Akkiyum muharebesinden sonra(M.E.2/9/3I) Oktavin müsamahasına mazhar olan Canik Romalılar zamanında büyük Pont ayaletine merbut ve Samson müstakil bir halde kaldı.

Kavimleri Turani kabul eder.Sannilerden hiç bahsetmez.T.Reinach in meghur eseri ile Ch.Dezobry ve Th.Bachelet'in müsterek Tarih ve Teracim lugatlerinde bu kelime mevcuttur.Amasya müverrihi ve Vivien de sait Martin'in Description historique Geographique del'asie mineure.C.2.S.442 de Sannilerle Tzan'ları bir addederler ve Trabzon ile Kızılırmak arasında oturduklarını yazarlar. Kibertin tarihi Anadolu haritasında Sanniler bu günkü Rize vilayeti ile Batum Poti ve Sohum kalesi havalisinde gösterilir. Bu münasebetle Sannilerin bu günkü Lazların ecdadı olduğunu iddia edenler de bulunmuştur(Quie gibi).

(I).Strabon 12,Plütarkos,Şarl Teksiye,Yorgiyadis,Vadala 8.

Birinci asrı miladiden itibaren Samson ve Canik hıristiyanlık davaları mücadeleleri başlar.

Bizans imparatorluğu zamanında bazan Kafkaslardan buralara kadar yeniden akınlar oldu(1).

Canik İslâm ordularına uzak onlara karşı dağlarla mahfuz ve calibi ıstıha değildi. Bunun için onların ehemmiyetli bir istilasını görmedi.(2)

1040'da Selçuk hükümetini kuran Sultan Rükneddin Tuğrul bey az zamanda Irak ve Anadolu'da göründü. Doğu Anadolu Tahrip ve istilâ edildi. Tuğrul ve halefi Alp Arslan'ın istilâcı kuvvetleri Canik'de Niksardan başka bir yeri vurmadı.

1071 senesi 27 Ağustos'da Romanus Diyogeniyus ile Alp Arslan arasındaki meydan muharebesi Bizans imparatorunun esareti ve Bizansın kat'i ve sarîh mağlubiyeti ile nihayete erdi.

Saltuk, Artuk, Danişmend, Çavuldurçaka, Mengüçük, Tutuk, Bozan Porsuk ve daha ismi tamamen tesbit edilemeyen bir çok ümera bu harpten sonra yaylarından fırlayan oklar gibi Anadolu'nun muhtelif mantakalarına atılıp hükümet kurmağa başladılar.

1074'den itibaren Canik fütuhâtı başladı.

(1). Hellenepont mantakasına dahil olan Canik; Jüstinyen zamanında iki defa Tzannes=Canların istilasına maruz kaldı. Le beau; Liv. XXXIX. T VII. P. 334 den naklen Lebas; Küçük Asya S. 496 ve F. Dvornik; Les Slaves, Byzance et Rome 1926. S. 64...

(2). 860 - 863 yılları içinde Malatya emiri Korkunç Ömer; Karadenize kadar inmiş aynı yolu takib ederek avdet ederken Ömerin şahadeti ile neticelenen bir mücadele bunların en ehemmiyetlisidir. A. Vasiliev'in Histoire de l'Empire Byzantin. C. I. S. 365 ve Mükrimin beyin Üniversitedeki İslam-Bizans münasebatı takrirleri.

Danışmend beyin arkadaşlarından Çavuldurçaha, Tursan, Karadoğan, Osmancık, İltekin, Karatekin bu fütûhatı yapmışlar ve sırası ile Komana, Tokat, Turhal, Amasya, Çorum ve Niksar şehirleri ile Canik havzasını açmışlardı.

1079 - 1080 senelerinde Türk istilâsının Akdeniz ve Ege denizi kıyıları ile Karadeniz sahillerine kadar yayıldığını görüyoruz.

1081 de pek tehditkâr bir hal alan Türk istilâsının Canik dağlarında durdurulduğuna ihtimal verilemez. Bazı Bizans müverrihleri hatta Trabzonun bile zapt edildiğini yazarlar(1).

1084 de Karatekin Sinobu aldı. Bunun kurduğu beylik devam edememişse de (2) Alp Arslanın -bazı Arap müverrihlerince-dayısı zannedilen Melik İmadeddin(Nasiredin)Ahmet Danışmend gazi bin Ali bin Mızrap - üt - Türkmeni'nin kurduğu beylik ehemmiyetle ve uzun müddet devam etti.

Danışmend gazi; Samson civarına akınlar yapmış olduğu tahmin edilebilirse de oralarda kalamadığı bundan sonraki vukuâtı anlamak kabildir. Netice itibarı ile Anadolu'nun şimal tarafları 12 Bozok ulusunda olmak üzere Türkmenler tarafından işgal edildi(3).

Daha fazla Anadolu garbında genişlemiş olan Anadolu Selçuki devletinin ilk Sultanı Kutulmuş oğlu Süleyman beyin Halep

(1).Mükrimin Halil Yınang Anadolu'nun fethi. S.58-69.

(2)." " " " " S.74.

(3)" " " " " S.83.

yüzünden Tutuğuyla yaptığı mücadelede muvaffakiyetsizliğini görünce intiharından sonra(1086)Danışmendliler daha fazla inkişaf edebildiler.İhtimal bu sıralarda Canığın bir çok kısmı ellerine geçti ve belki de Aminson=Amisos şehrini düşüremediklerinden bu şehrin bir ok atımı yakınında Samsonu kurdular(1).

Mesut Selçuki,Jankommen ve Manoel zamanında Gireson civarında görülmüştü.

Danışmentlilerden Yagıbasan 552 H.1157.M.senesinde Bizanslılarla harbederek Ünye ve Bafrayı da ülkesine ekledi(2).

Kılıç Arslan 11.Yagıbasanın ölümünden sonra karışan ve zafa uğrayan Danışmendliler üzerine atıldı.Kayseriyi aldı. Zünnun Sivasda rahat bırakmadı.Zünnun 1172'de Niksarı kendine merkez yaptı.Bunun hamisi Nureddin Zenğinin şehadetinden sonra (1173)işi daha ileri götürerek Niksar mintakasını bile ele geçirdi.Hatta Samson mintakasına kadar geldi(3).

(1).Mehmet Çelebinin Samsonu ele geçirdiği Hicri 821 yılına kadar daima bu şehrin yerinde yan yana iki gehir görüyoruz. Bir birine pek yakın olarak kurulan bu iki gehir için ancak esas şehrin düğürülememesi ve ileride düğürülebilmek için daima göz önünde bulundurmak üzere yeni bir kale yapmak lüzumu mevzuu bahs olup kanaatindeyim,fakat esas gehir düğürülemedi.Buna ticaret menfeati ve dahili kavğaların tesiri sebep olmuştur diye biliriz.Neticede her iki gehir uzun müddet yan yana yaşadılar.Bu bahsa tekrar avdet edeceğiz.

(2).İsmail Makki - Rızvan Nafiz Sivas şehri.S.28.

(3).Fallmerayer;Geschte des Kaiserkum Von Trapezunt.S.56 ve müteakip.

Rükneddin Süleyman babası zamanında Tokatda vali idi. Sahil şehirleri ile beraber Aminsonu elinde bulunduruyordu(1). Rükneddin, kardeşi Key Husreva galebesinden sonra Konya Sultanı oldu 1196.

1204'de Rükneddin öldüğü zaman Haçlılar İstanbulda Latin imparatorluğu kurmuşlar oradan kaçan asilzadeler imparatorluğun muhtelif yerlerinde yeni yeni devletler kurmağa başlamışlardı. Bu sıralarda Aminsonda Sabbas isminde bir Vali görüyoruz(2). Demek oluyorki bu zat henüz ele geçmemiş olan asıl Samsonun o zamanki valisi idi.

Sabbas ne Trabzon Komnenlerine ve ne de İznik hükûmetine tabi olmak istiyordu. Sinobda bulunan Davit Komnenin doğusundaki dağlık mintakaya kadar icrayı hükmediyordu. İslâm Samsonunu da eline geçirmek arzusuna düşmüştü.(3) fakat Davit komnen de Amisosu Trabzon imparatorluğuna bağlamak arzusunda ederek idi. Bunun için Sabbas ; Laskarise istinad ~~etmek~~ şindilik İslâm Samsonunu zaptetmekden vaz geçti. İznik ve Konya bir birlerine dost idiler. Davidin Amisos eteklerine gelen kuvvetlerine karşı Müslüman Samsonuna Sabbasa yardım ettiler.

(1). Deguigne tercemesi. C.4.S.100. Aminson taraflarına Samson ismi Kılıç Arslan zamanından beri verilmişti. Fallmerayer S.56. Ve müteakip.

(2). Bu vali yarı müstakil yarı prens, yarı müntahap idareci, biraz eski yunan siteleri Tiranı gibi bir geydi. Müslüman Samsonlular Anadolu Step mamulâtı ve madeni eşyayı Amisoslulara satar onlarda uzak yakın limanlara naklederlerdi. Finlay dan naklen Vadala. S.15-16.

(3). Falmerayer 46'ıncı Sahifede Trabzon imparatorluğu hududunu çizerken Amisosda Trabzon imparatorluğunun bir koridorla ikiye bölündüğünü anlatır. Sabbas hakkında aynı eser S.56.

Aleksi Komnen ; İslamlar elinde bulunan Zeytûn ağaçları ile süslü bir kısım Canik arazisi ile Niksar, Amasya ve Komananın Trabzona bağlanmasına şiddetle arzu ediyordu. Nihayet Amisos önünde görünen Trabzon kuvvetlerine karşı Türkler mukabele ve mukateleye mecbur kaldılar. Aleksi mağlup oldu. Sinop ve buradan Yeşilırmak, Terme çayı ötelatine atıldı ve hatta senevi vergiye bağlandı 1214.

Selçuk hükümdarı büyük Alaeddin'in hakim olduğu sahalar içinde Danişmend ülkesinden intikal etmiş olan şehirler meyanında Amasya, Niksar, Samson ve daha bazı şehirler zikredilmektedir(1).

1236'dan sonra Baba İshakın taraftarlarından bir kısmı da Canikde bulunmakta idi. Kıyam Maraş havalisinde bağlanmış Amasyadan idare edilmiş nihayet Armağan şah tarafından reislerinin katli ile zayıflamış fakat devamlı tenkil ile bir hayli Türkmen kanı dökülmüştür.

Köse dağ harbinden sonra (Temmuz iptidası 1243) Anadolu selçuk devleti şarktan gelen moğolların nüfuzu altına girdi.

Anadolu, üç kardeş idaresinde iken Alaeddin Sağır; Canik taraflarının hakimi idi. (2). Fakat İlhana giderken yolda ölümü üzerine diğer iki kardeş arasındaki muhalefet nihayet Anadolu'nun diğer iki kardeş (Kılıç Arslan IV, İzzeddin keykavüs) arasında ikiye bölünmesine sebep olmuş (1258) ve Canik Kılıç Arslana

(1). El'âyem-üz-zâhir Nuru Osmaniye 3098.Y.299. Evliya Çelebi de Samsondan bahsederken " Sultan Alaeddin Selçuki fethe-derek mülküne yamamıştır " diyerek Samsonun selçukiler, eline geçmesini geciktirirken her halde Cenabideki malumatı esas ittihaz etmiştir. C.2.S.78.

(2). İkd-ıl-Cüman Velîüddin No.2391.S.382.

bırakılan arazi meyanına ithal edilmmişti.

Bu karışık devirlerde Sinop ve Canik, Trabzon imparatoru tarafından istirdat edilmmişti.

Muineddin Süleyman Pervane 1264'de Sinobu tekrar zapta muvaffak ve burasını kendisine ikta olarak bahşedilmesini temin etmişti. Bundan sonra Canığın Bizansa geçmemiş taraflarında Türkmenler gittikçe ehemmiyet kesbederek Trabzon krallığını tehdit etmeğe başlamışlardı. Nihayet bu günkü Ordu vilâyetini işgal ve istilâya muvaffak oldular. (1286-1296).

1277'de idam edilen Muineddin Pervanenin yerine bıraktığı oğlu Mehmet müstakilen Sinop ve havalisini idare ediyordu. Bunun ölümünden sonra mevkiine geçen oğlu Mes'ut (1296) kendi toprağına kanamıyarak Bafrayı zapt ile Samsonu yağma etmişti. 1289'dan beri de Cinevizliler Aminsonu ellerine geçirmişlerdi. Cinevizliler buraya Simiso adını veriyorlardı (1). İslâm Samsonu ve Amasya civarının sahibi bu zamanlarda Nizameddin Yahya idi. Amasyadan Samsona geldi. Samsonda bir darphane vardı. Gümüş sikeleri tagşig etti. Bir çok rüşvetlerle sui idarede bulundu. Şehri Rûkneddin rahat Sivası idare etmekte idi.

(1). Bu belkide daha evvel üç selçuk kardeşlerin bir birleriyle mücadelesi sırasında olmuştu. "Hakkamü şehzade halk arasından intihap ediliyorsa da bir cineviz Podestas yeni Foça, Mirdilli, Galata ve Karadeniz sahilinde Amisos ile Amastris ve Kırımdaki kefeyi Cumhuriyet namına idare ederdi". Dokas 25.S.90 naklen Hammer tercümesi kitap 10.S.160-161.

Mesud'u zaptettiği yerlerden çıkarmak ve onun tecavüzlerinden kurtulmak için deniz yolu ile üzerine gitmişti. Muvaffak olamıyarak avdet etti. Güzel geçinmekten başka çare bulamadı. O sıralarda frenkler (Cinevizliler) Mesud'u Sinoptan kaçırdılar. 900'000 akçalık bir fidyeden sonra bıraktılar. Canik taraflarını daha başka ve geniş bir arazi ile Moğol kumandanlarından Müdireddin Emir şah idare ediyordu. Samson işini, Sikke tepdili ve Mesud'un def'i ile meşgul olmak üzere Samsona geldi. Samson çok sıcak bir yer olduğu için derhal gemiler tertip edildi. Zarphane işini halliğin yanında gelen Abdurrahman Müstevfi tetkikatını genişleterek idaresizliği meydana çıkarmakta idi. Fakat Nizamettin Yahya Horasan gıplaklarından ve Alamut mühitlerinden birini teşvik ile Abdurrahmana Suikast hazırladı. Carih arandı. Müşevvik anlaşıldı. Nizameddin yahya kısas edildi. Abdurrahman Müstevfi on gün sonra öldü. (680.H).

Mesut pervane, Mücbireddin emir şahın damatlığına talip oldu. (1)

Bu zamanlarda Samson Moğolların en mühim limanlarından adeta biri idi. Faal bir halde bulunuyordu. Cinevizliler; karadan kervanları daha fazla İslâm Samsonlularının yardımıyla görerek, denizlerde ise resen gemilerle ticaret yapıyorlardı. Bunun içindir ki bu zamanda Samsonda bir çok paralar basılmış gehir inkişaf etmişti. Sivasın ehemmiyeti ise bu münasebetle bûsbütün artmıştı. orada bile Cineviz tüccarlarına rastlanırdı (2).

(1). Tezkere-i aksarayî yenicâmi yazmaları No. 327. S. 293. Ve müteakip ve 302 - 306 Sahifalardan ihtisaren.

(2). G. İ. Bratianu XIII. asırda karadeniz Ceneve ticareti 5'inci mebas.

oğlu
1300'de vefat eden Mesud'un yerine/gazi çelebi geçti.(I)
Simre (2) Kastamonu İznikadek bu taraftan Kars memleketi ile
Saruhan Sınırınadek bir araziyi İlhandan kendine bahşedildiği
mütevattir ise de hükmü Sinop gehrinden öteye geçmediği revî-
şihalden nümeyandır.(3)Rumlar ve Cinevizlilerle gazadan hali
değildi.(4)Samson ve Canik de bunun hükmedemediği arazisi
dahilinde idi.Bu zaman zarfında basılan paralarda gazi çelebi-
nin hiç ismi olmaması(5)ve esasen Olcaytu sultan Mehmet Kuda-
bende 1303'de Anadolu valii umumiliğini ihdas eylediği göz
önünde tutulursa Canığın anacak Moğol nufuzu altında kaldığını
kabul etmek icabeder.

Trabzon imparatoru veya gâvur Samsonundaki Cineviz reisi
Cimrinin katlinden iki gün sonra Sinoba kadirgalarla hücum et-
ti ise de buradaki Çepni Türkleri tarafından şiddetle mukabele
gördüler.İlhana müjdeyi getiren Taybuğa mükâfatla taltif edil-
di.(6)

-
- (1).İsmail Hakkı uzun çarşılı Anadolu beylikleri.S.40.
(2).Simre ; Amasya sancağı dahilinde Vezirköprüsünün yanında
bir şehri kadimdir.Cihannüma S.632.ve Mesut bin Kılıç
Arslan Amasya kurbünde Semereh o. nam bir şehir yapup
anda tavattun etti.mescitleri ve medreseleri yapup hanikah
lar bina etti.Negri Velîüddin 8.B ve Sahaifullahbar C.2.S56
(3).Ahmet Tevhit tarih encümeni mecmuası.C.I.S.316-317.
(4).Künhülahbar Rûknürabi cüz evvel.S.22.
(5).Ahmet Ziya Meskukatı islamiye takvimi 1368,1369,1378,1379,
1381,1388 ve 2119-No.sikkeler.
(6).İbni Bibiden naklen Ahmet Tevhit gazi çelebi makalesi
Tarih encümeni mecmuası.C.I.S.254-257.Bu Taybuğa bu gün
Sinopda Seyit Bilal adı verilen yataının sahibidir.Sandukası
altında kalan taşında böyle yazıldığını Sinopda Cander oğlu
kitabeleri sahibi arkadaşım Şakir Ülkü taşır söylemişti.

Anadoludaki isyan ve ihtilalleri bastırmak için Ebusait Bahadır hanın meşhur veziri Emir çobanın oğlu Timurtaş Anadolu'ya vali tayin edildi. Anadolu sükunu temin edilebildi (1). Babası çoban 1326'da katledilince aynı akibete uğramamak için Mısır sultanı Melik Nasır Mehmet bin Kalavun'a kıymetli eşyalarla müzeyyen "Yusuf Suret bin kadar Rumi kul ile" iltica etti. Fakat Nasır; Timur tağı haps ile katletti. Ve bağına Ebusaidin elçisi Abacı ile İlhana gönderdi (1327) (2).

Timurtaşın yerine şeyh Hasani kebir Celâyîri tayin edilmişti. Timur taş tarafından vekil bırakılan ve uyğurlardan olan Ertena bunu hüsnükabûl etti.

Ebusaidin bilavelet ölümü ortalığı karıştırdı. Hasani-kebir; tahta geçmesini arzu ettiği Mehmedî iclâs edebilmek için Ertenayı tevkil ederek İrana gitti.

- (1). 718'de geldikde selçukilerin bakiyei evladını taharri ederek buldukları acıklı bir surette öldürdû.
Camiüddüvel umumi kütüphane C.1.3.1195.
Bu devre ait Samsonda bir kitabe mevcuttur; Kalekapusu mes-cidi.

عمر هذا المسجد المبارك في ايام الدولة
السلطان الملك الناصر أبو سعيد عثمان بن علي بن
سلطان من زعماء نور محمد بن محمد بن
ضعف البنية محمد بن الخولي بن عبد الرحمن بن محمد

Burada Timurtaşdan evvel gelen kelime herhalde noyin olacaktır. Bir çok yerlerinde nokta yoksa da biz takyidde bulunmadık.

- (2). Ravzatussafa tercümesi.

Hüsnü Siret ve Adaletinden dolayı Köse peygamber adını alan Ertena(Eretna)Türk ve moğolları idare ve nüfuzunun tesir edebildiği karadeniz sahilinden itibaren orta ve cenubi Anadoluya kadar olan sahayı elinde tutabildi.Bir zaman Mısır Meliki namına hutbe okutup sikke bastırdı.1355'de Sulatan Alaeddin Ertena müstakilen hükme bağladı.Samsun,Amasya,Tokat ve Şarki karahisar havzaı memaliki dahilinde olduğuna göre Canıkde goktanberi faâl bir hal alan Türkmen beylerine demek kendini tanıtmıştı.

753.H.1362.M.de öldü.Yerini oğlu Mehmet Bak tuttu.(1)
Veziri hoca Ali gahın isyanından sonra beyler artık kendisinden çekinmez oldular.Katledüp yerine oğlu Ali beyi getirdiler.1365.Bundan sonra Ertena memalikinin bir kısmı kaybedilmiş ve her büyücek şehrinde birer Emir türemişti(2).

İşte Canık beylerini de bu zamandan itibaren nisbeten daha iyi tanıyabiliyoruz.

(1).DürerÜlkâmîne Velîüddin efendi kütüphanesi No.2417.Y.49.B.

(2).Bezmürezm S.79 ve müteakip ve Necip Asım - Mehmet Ârif Osmanlı tarihi S.479.

CANİK BEYLERİ

Hacı Emir ve evlâdı - Taceddin Caniti ve evlâtları

Sultan Altunbaş ve evlâtları - Tağan bey ve âilesi.

KAVYA = FARYA

CANİK BEYLERİ :

Canik beyleri bir sülâlenin teşkil ettiği ve hudutları müstakar bir beylik manasını ifade etmez. Bilâkis muhtelif sülâleler arasında taksim edilmiş bir toprak parçasını idare edenlerdir. Bunları âilede ün salmış zatın ismine veya bulundukları toprak parçasının adına nisbetle mutalea etmek icabeder (I). Bunun için biz bunları Hacı Emir ve evlâdı, Canik ve Taceddin ve oğulları, Sultan Altun bag ve evlâtları, Taşan oğulları ve Farya beyleri diye mutalea etmenin daha doğru olacağına kani olduk, o suretle yazdık. Bunların hiç birisi Osmanlı hükümdarı Orhan beyle mükâtebede bu-

- (I). Düveli islâmiye muharrir veya mütârcimi de aynı mütaleada bulunarak Canik beyleri aynı aileden olmamak üzere Kubat oğlu, Taşın oğlu, Cüneyt bey ve evladı Selçukiye den zannolunan Hasan veya Hüseyin beyden ibarettir der. (S.319) Gibons ise Limina faslında Taceddin'i (S.270) Kavye faslında ise burasını Canik addedüp 4 müstakil emiri olduğunu söyler (S.266).

lanmamışlardır, bu husus tamamen yanlıştır(I).

-
- (I).Matbu müngeatı Feridun beyin 76,77 ve 78'inci sahifalarında Orhan gazinin Canik hanına mektubu ile Canik Hanının 78 ve 79'uncu sahifalarında münderic cevapnamesi tamamen Sultan (Alaeddin Teküç)ün harezmi divanında mungilik vazifesini ifa eden(Mehmet bin Elmüeyyet Elbağdadi)nin mengurlarından meydana getirilen müngeatın Feridun bey tarafından intihal ve tahrifinden başka bir şey değildir. Mükrimin Halil Feridun bey müngeatı Tarih encümeni mecmuası C.6.S.164 ve C.7.S.104.

HACI EMİR VE EVLÂDİ .

Hacı Emir'in mensup olduğu Türkmen aşireti Ünye, Fatsa ve cenubundaki dağlık yerleri işgal etmiş olan bir aşiret olduğu anlaşılıyor. Giresun; Trabzon imparatorluğu hududu üzerinde ve imparatorluk dahilinde bulunmakta idi. (I) Bizce Canik beyi ismine lâyık olan âile budur. Zira bu kısım el'an halk arasında bu ismi taşır. Kâtip Çelebinin cihannümasında bahsettiği Canikdeki rafîzi tabaka buranın yerlisidir. (S. 623 ve arkası).

Hacı Emir vaktiyle bu havaliyi işgal eden Türkmen kabilesine mensup olduğu muhakkaktır. Ne zaman ve nasıl idareyi eline aldığını bilemezsek de Türkmenlerin reislerine ve onların oğullarına daima mutî olduğunu, Aristokrat bir idare tanıdıklarını hatırlamaktan sarfı nazar ecdadının Yohan ~~IX~~ 11 tarafından elde edildiğini ve bu suretle Trabzon imparatorluğunun tahribine set çekilmeğe çalışıldığını söylenmesi Hacı Emir'in bu toprakları babasından kendisine intikal ettiği anlaşılan bir beyzadedir. (2)

(1). İsmail Hakkı; Anadolu beylikleri eserinin sonuna vazet-tirdiği her iki haritada da maalesef Ünyenin yeri yalnız gösterilerek daima Trabzon imparatorluğu hududu dahilinde bırakılmıştır.

(2). Fallmerayer S. 208.

Fallmerayer'de Hadschymyris = Hacı Miris diye anılan hacı Emire;Aleksis III hemşiresi Teodorayı nikâhlamak suretiyle bunların akını önüne geçmeğe çalıştı(1358) 6 sene sonra Hacı Miri hastalanarak oğlu Süleymanı yerine geçirdi(1). Fakat hastalığı savuştuktan sonra tekrar idareyi eline almak istedi.Baba ile oğlun arası açıldı(2)bunu fırsat addeden Niksar beyi Taceddin Caneti,Hacı Emir in arazisine hücum etti. vaziyete hakim olduğu anlaşılan Süleyman bey de babası gibi etraftan yardımcı istedi.Bu zamanda bunların hududuna pek yakın olan ve en kuvvetli komşu görünen Sivas ve Kayseri hakim i kadı Burhaneddin Ahmet idi.Süleyman bey iki defa Taceddin beyi def etmişti.Fakat bir üçüncü taarruza hazırlandığını öğrendi. Taceddini'in hücumlarını önleye bilmek için kadı Burhaneddin Ahmede ilticayı kârı akıl buldu.ona elçiler ve mektuplar gönderdi.Bunun rica ve dehaletini gören,zeki ve idareci bir zat olduğu anlaşılan Kadı Burhaneddin onun ricasını kabul ile evvela Taceddine bir elçi gönderdi.Taceddin bey;Süleyman beye dokunmayacağına dâir elçiye söz verdi.Yemin etti fakat elçi Şeyhyar Ali henüz Sıvasa avdet etmemiş idi ki Taceddin yemininde hanis çıkarak tekrar Süleyman beyin ülkesine taarruz etmişti.Süleyman bey de onu karşılayarak dar bir yerde sıkış-

(1).Bezmürezm S.332.ve arkası,Fallmerayer.S.208 ve 209.

(2).Trabzon imparatorluğu dahiline yapılan ufak tefek hareketler bir nevi eşkıyalık mahiyetinde idiki kadı Burhaneddin de bunlar için geçit yerlerinde kaleler ve burg-lar yaptırmıştı.Bezmürezm.S.445.

tırup katletmiş olduğu haberi geldi. Süleyman bey bu gaileyi atlattıktan sonra kadıya tebâiyete devam etmiş hatta kadı Niksara (Taceddin beyin merkezi) geldiği zaman arzı tazimat için kardeşini bir çok atlar ve kıymetli hediyelerle yanına gönderdi. Kendi âilesinden bir kızın da nikâh ile kabulünü rica etti. Muşaharet vukûa geldi.

Kadı Burhan; Niksarı muvakkat bir zaman için Emir Said adında bir adamına vermişti. Bu münasebetle Ertenâ âilesinden Feridun bey kadı ile Süleyman beyin arasını açmağa çalıştı. Hatta Süleymanbey, kadı Burhaneddine Emir Saidin azledilmesi teklifini yaptı. Fakat Emir saide dokunulmadı. Ve Süleyman beye ihsanlar gönderilerek memnun edildi. Bu suretle Feridunun arzusu mümkün olmadı.

Emir Tahreten'in Sivas'ı istikametini tutması üzerine (I) Kadı Burhan, Süleyman beyden kuvvetleri ile gelüp kendisine iltihakını bildirdi. Bundan tamamen anlayabiliriz ki Süleyman bey yarı müstakil bir bey ve kadının hakimiyet ve himayesini kabul etmişti.

Kadı yeni bir sefer için hazırlanacağı bir sırada Emir Süleymandan bir sâi geldi. İslâm devletinin meb'deinden bu vakte kadar hiç bir emirin el uzatamamış olduğu Giresonun fethi haberini getirdi. Kadı Burhaneddin bu feth ile sevindi, nöbetler

(I). Erzincan beyi kim Tahreten beydir. ارطغرل = Ertanunun karındaşı oğludur negri Veliüddin efendi kitabesi 235I yaprak 101 A.

çalındı,şenlikler yapıldı ve derhal bir tebrik mektubu gönderildi(1).

Emir Süleyman Giresonu 12000 kişilik bir kuvvetle 1381 yılında almıştı.(2)

Taceddin bey izale edildikten sonra oğulları da Emir Süleymanı rahatsız etmekte devam ediyorlardı.Ancak Kadı Burhaneddinin her iki tarafa bir birleriyle hoş geçinmeleri için yaptığı ihtarat ile aralarındaki kadim düşmanlığın nisbeten önüne geçildi.

Emir süleyman;Bezmürezmin ifadesine göre nezih,asil aynı zamanda şeci idi.Akibeti ve evlâdı hakkında yeni ve başka hiç bir malumata sahip değiliz.

(1).Bu ve yukarıdan beri gelen malumat Bezmürezmin 332 ile 336'ıncı sahifaları ve 432,434,529'uncu sahifalarından alınmıştır.

(2).Fallmerayer;Geschichte des Kaiserthums Von Trapezunt S.209.

TACEDDİN BEY VE EVLÂTLARI

Taceddin beyin merkezi idaresi Niksardır. Çocukları her zaman için Niksarı muhafaza edemedilersede şimal ve şimali garbi kısımlarını ellerine geçirmiş olduklarından Osmanlı tarihlerinde Canik beyi diye tanıtılırlar. Fallme-
rayer de Deschiatines = Ciyatines olarak görüyoruz. Evlâdı selçukiyeden olduklarını iddia ve zannedenler varsa da(1) Amasya müverrihi bunun babalarını şöylece tesbit eder:
Taceddin doğangah Alp Arslan bin Alaeddin(Sadeddin)Savcı(2)
bin Nureddin Alp Arslan bin Sarimeddin Mehmet bin Ebibekir-
Al - Kemahi (3).

Mesarikülebsarda Emirdoğancık ismi ile geçen ve arazi-
sisi Kastamonu emiri Süleyman 1'in hududuna kadar genişle-
miş olan(4)birinci Taceddin doğangah işte bu Taceddin beyin
babası olmalıdır.

- (1).Âli ve Hayrullah efendi, Netayicülvukûat ye hiç şüphesiz bunlara istinaden Halil Ethem:Düveli islamiye.
- (2).Bu zatın sultan Altunbaga ait bir vakfiyesi ve Amasya muhasebe defterlerine göre birzaviyesi vardır. Altunbag tarafından burada yerleştirilmişti. İleride Altunbag hakkında yazacağımız kısımda bu hususta malumat vereceğiz.
- (3).Hüseyn Hüsameddin Amasya tarihi C.3.S.28. Doğangahın 655 tarihli vakfiyesine istinaden....
- (4).Ahmet Tevfik bey ozaman henüz Anadolu Türk tarihi tetki-
katı ileri gitmediği için bu Doğancık ve yine aynen Süley-
man beyin hududu üzerinde bulunan Sultan Boy karşısında
" hakkında hiç bir malumata destres olamadım. Rum selçuki-

Kardeşi Nureddin alp arslanla mütemadiyen vurugurdu.

Sultan Ertena istiklâlini ilân ettikten sonra Mısır sultanı ile bittabî arası açıldı. Emir doğancık fırsattan istifadesini geciktirmedi. Emir Temürtag oğlu Hasan beyden aldığı kuvvetler ile Niksardan kalkup Amasyaya girdi (741 H.) Bunun üzerine Ertena beyin eniştesi ve Samsun emiri Habil zade Zeyneddin Tuli bey Amasyanın imddadına koştı. Doğangah Niksara firara mecbur oldu ve orda öldü (1). Amasya tarihinde bir daha bu zatın ve devletinin ne olduğu hakkında sarîh bir malumat bulamayorsak da sonraları Amasyada Hacı Şat geldi paşanın tağallübü sırasında Niksar emirinin siraceddin Mehmet bey olduğunu ve onu Şat geldi yanına celp ile kendisine vezir itti haz ettiğini yazar (2). Daha sonraları Erzincanda Tahreten beyin, Karahisarda Melik Ahmedin ve Kastamonuda Bayazıt beyin icrayı emaretleri sırasında Canıkde de Taceddin beyin bulunduğunu görüyoruz (3). Buna Taceddin Caneti denilmekte ve Şat gel-

İşinin inkıraz ve ilhan istilâsını müteakip her dere ve herkaya başında birer bey türemiş ve bir karyei sağıreye malik olabilen sultan, ünvanından gayrı bir ünvan almağa tenezzül etmiyerek bir hükümet tesisine kalkmış oldukları anlaşılmaktadır" diyerek geniş bir araziye sahip olduğu anlaşılan Doğancı kışkıltılmaktadır. Tarih encümeni mecmuası. C.1.S.424 Sultanbey belki de Boyabatda icrayı hüküm etmekte idi.

(1). Hüseyin Hüsameddin ef. mezar taşını okumuş olduğunu söyler.

هذا القبر الأمير الأسبق الأمير الأجل الكبير الملك المظفر المجاهد المرباط... أعاد إليه
طفنته الأمير بن سادى رحمه الله... أعاد إليه ربه وسبعائه

(V6V veya V69)

Amasya tarihi C.3.S.29. Not.

(2). Aynı eser. S.69.

(3). Aynı eser. S.106.

diyi metbu tanımaktadır.Bu sıralarda Ertena devleti reisi Kadı Burhaneddin elinde oyuncak olan Ali beyin idaresinde idi.Kadı Ali beyi,Şatgeldi memaliki ve Niksar üzerine teğvik etti.Niksar havalisine kondular.Ali beyin gece yarısı başka yere çekilüp Sivasa gitmesi üzerine kadı;orduya Niksarı yağmalatmakla iktifa etti.

Bir ikinci seferde Ali bey metunen vefat etti.(782)(I).

Taceddin Caneti Şatgeldi ile birdi Kadı burhan bunları daireyi tedibine alup eski Ertena devletini tesis etmek istediğinden Uzerlerine yürüdü.Bir gece baskını ile Kadı Burhaneddini telâşa düşürdülerse de Şatgeldi,Kadı Burhanın bir pususuna düştü.Maktul oldu.Şatgeldinin yerine oğlu Emir Ahmet geçmişti.

Taceddin kendi başına hareket etmeğe başlamış hatta Amasya topraklarına sık sık tecavüzü itiyat edinmişti.Emir Ahmet bunun üzerine Lâdik emiri Kubat oğlu Ali beyi gönderdi. Samson emaretini de ona verdi.Bu suretle oraları Kubat oğlu eline geçmiş oldu.Bunlar Taceddin bey ve oğulları ile en çok muaraza edenlerdi(2).

Kadı Burhanın yeniden tecavüze geçeceği muhakkaktı. Tokat valisi Seydi Hüsam bey bu tehlikeye karşı birleşmek lüzumunu hissetmiş ve mütemadiyen " Hacışat geldi ihtiyar bir zat idi :.bir oğul bıraktı ki kendinden kat kat üstündü.Ulusu Canikli Taceddin ve Erzincan beyi va sair uç beyleri ve büyükleri onunla ittifak etmelidir " derdi.(3)Nihayet Seydi Hüsam; (I).Bezmüresm S.180.(2)Amasya tarihi C.3.S.129-131.(3)Bezm.S264

Taceddin ve oğulları ile diğer kadının muhalifleri birleşerek Akşehir'i yağma etti(786 H).(1)Sonra Emir Ahmet ile de birleştiler(2).Taceddin'in halazadesi de koyluhisar beyi idi.Kılıç arslan'ın (Kadı tarafından öldürülen ?)amcazadesi Sıraceddin de buraya hücum etti.Halazade'i Taceddin esir edildi.Kadı Burhaneddin Ahmet Koyulhisarı gasıbına verdi. Birkaç gün sonra halazadenin kardeşi Mehmet bey elçilikle kadiya gelerek kardeşini affettirdi(3).

Taceddin , Seydi Hüsam'ın tesiri ile olacak ki Emir Ahmet ile müttefik kaldı.Bu böyle olmakla beraber kadı Burhaneddine elçiler göndererek dostluktan da dem vururdu.Bu da Emir Ahmed'in kendi ülkesine Kubat oğlunu salması yüzünden ona tamamen ısınamamış ve başka bir yol ile hayat ve istiklâlini temin etmeğe çalıştığını anlatır.Kadı Burhan bir müddet evvel Canik'de bir kale yaptırmıştı,yeni gönderdiği sefir ile bunun kendi şahsını alâkadar ettiği halde Emir Ahmed'in hıgına gitsin diye yıktırılmasını istedi.Kadı buna cevap olarak : Cevabım kılıcımdır.dedi.Ve üzerlerine yürüdü.Kadının ancak 500 askeri vardı.Halbuki kargı taraf 7000 asker topla-

(1).Şebinkarahisar'ın cenubunda (Cenubu şarkisinde:Güi Lostrenc Anadolu'nun harici coğrafyası tercümesi Türkyurdu C.4"18"S 239).Akşehirabat bulunurki bu ova'dan Akşehir suyu namı ile bir ırmak geçerek Kelkite akar.Halil Ethem Anadolu'da islami kitabeler Tarih encümeni mecmuası C.3.S.731.

(2).Bezmü'rezm.S.307.Ve müteakip.

(3).Aynı eser.S.314.

mıştı.Harp Taceddin için Miç de iyi olmadı.Bir müddet sonra sulh istediler.Arzu ihtiram ve tabâiyet için Taceddin iptida vükelâsından birisini gönderdi.Sonra da kendisi gelüp affını rica etti.Sonra da gideyim çocuklarımı da göndereyim diye gıktıktan sonra Sunisaya gitti.(Tokat dahilinde.Cihannûmada Sonya ki ahalisi müteassıp şiiilerden mürekkep bir şehirdir)Bu sırada kadının dayağını tekrar tadan Emir Ahmet,Taceddin ile Sunisada buluştular.Tokatta İğınuş ile vakit geçirmekte olan kadı bu haberi işitince Niksar üzerine yürüdü.Niksarda bulunan Taceddinin oğlu Alp Arslan mağlup oldu.Hatta bu mücadeleden eli fena halde yaralandı.(I)Kadı Tokada döndü.

Taceddin Hacı Emir vilâyetine tamah ederek taarruzlara geçtiler(787).Taarruzların durdurulması için Hacı Emirin oğlu Süleyman beyin kadiya ilticası üzerine Taceddine(Şeyhyar Ali) elçilikle gönderildi.Taceddin bu âilenin kadim düşmanı idi.Fırsatı kaçırmak istemezdi.Elçiye söz verdi ise de yine Süleyman beyin arazisine taarruz etti.FakatSüleyman bey Taceddin beyi bu defa katletmeğe muvaffak oldu.

Trabzon imparatoru Aleksi Komninos III'ün kızlarından Üdokya(Evdoksiya)yı tezviç etmişti.Ölümü üzerine dul kalmış olan güzelliği ve gençliği ile meghur zevcesini,İstanbul

(I).Bezmürezm .S.318-324.

İmparatoru Manuel,oğlu Yohanes Paleologosa istedi ve onunla evlendi(1).

Taceddinin ölümü , Niksarın kadıya geçmesi için bir fırsat demektir.Ramazan sonlarında Emir Said Niksara gönderdi Niksarlılar arzı tabaiyet etmek üzere bir hey'et gönderdiler bir müddet sonra kadı Burhaneddin de Niksara geldi.Melik Danişment gazinin Türbesini ziyaret etti.

Süleyman beyin akrabasından biri de Niksara gelerek Süleyman beyin devamı sadakatını anlattı.

Taceddine âit İskefsir = اسکسیر kalesi üzerine gidildi. Zapt edilerek Süleyman beyin arazisine ilhak edildi.Taceddin beyin oğullarından Mahmut çelebi ve Süleyman beyden arzı inkıyat zımında da adamlar geldi.(2).Mahmut çelebi ve Süleyman beylerin toprağı herhalde daha fazla garp tarafları olacaktır zira Candar oğlu Süleyman paşanın bu muntakalarda bulunan (Taşaniyan,Bavrayıyan)dan başka Mahmut çelebi ve Süleyman bey le de gâh gâh birleştığını biliyoruz(3).

Bu sıralarda Osmanlılar Kastamonu emaretini sıkıştırmakta idiler.Süleyman paşa kadıdan istimdat etmişti.Osmanlılar geri döndü.Fakat bor müddet sonra tekrar harekete geçtiler. Kadı Burhan; Taceddinin akrabasından Mehmet Çelebiyi-ki bir

(1).Fallmerayer .S.209.

(2).Bezmüreza.S.332 - 337.

(3).Aynı eser.S.397.

müddetde Emir ahmedin Vezirliğini yapmıştı-Elçilikle gönderdi.Elçi;sözünde durması,yine eskiden arzu edildiği şekilde kendi nüfuzu altına almağa çalıştığı Taşanoğlu,Taceddin oğulları ve Bafra valisi ile temas etmemesi gartıyla yardım edeceğini bildirmek üzere gönderilmmişti.Lâkin Mehmet çelebi vazifei sefareti ifa etmedi.Bilâkis akrabaları Taceddin oğullarıyla birleşerek Candar oğlu Süleyman II'yi de dairei ittihatlarına alarak Taşanoğlu,Bafra valisi ve Amasya beyi Emir Ahmede mektuplar yazarak Kadı Burhaneddine karşı kuvvetli bir ittifak hazırladılar.Fakat Osman oğlu(Bayezit)Kastamonu üzerine geldi.Candar oğlunun acil ve kuvvetli bir yardıma ihtiyacı vardı.Derhal elçi Mehmet çelebiyi yanına celbile Kadı Ahmedin gartlarını kabul ettiğini bildirmek üzere kadı Burhaneddine gönderdi.Muhammet Feyc mahcup,kadının yanına geldi.Mehmet çelebi tektir edildisede Candar oğluna yardıma karar verildi.Süleyman beyden yeniden haberler geldi;Osman oğullarının geçtiği yollar ve vardığı yerler bildiriliyordu.Kadı;yardım için yola çıktı.Fakat Süleyman çandarî kastamonu harbinde öldü.(795.H.1392.M.).

Kardeşi İsfendiyar bey çoktanberi Sinobda ayrı bir Emir gibi hareket ediyordu.İsfendiyar ; derhal Yıldırıma gafaâtçiler gönderdi.Kıvrım yoldan aşağısı hudut yapılarak kastamonu, Küre ve Osmancık Osmanlıların eline geçti.Oradan da hareketle Samsonu işgal ettiler(I).Samdonda o zaman Cüneyt bey vardı.

Yıldırım samsonu Aleksandr Şigmana(I) yani Sismanozun oğluna verdi.(2)

İsfendiyarın Sinop emaresi Osmanlılar tarafından tasdik edildi. Amasya emiri Ahmet beyin kadından artık korkusu kalmadığı için Osman oğullarına katıldı. Taceddin oğlu Mahmut çelebi de kardeşi kılıç arslana osman oğluna gönderdi. Taşan oğlu da bizzat mülhak oldu. Bütün bu mintakadaki beyler hepsi böyle yapıyordu.(3).

Bir müddet geçti. Emir Ahmet Osman oğullarıyla ~~BOZK~~ bozacakmış gibi oldu. Sinop emiri İsfendiyar çelebinin çok kıymetli hediyelerle kadı Burhaneddine gönderdiği elçiyi yakalayarak hediyeleri Osman oğullarına teslim ile uyusmak yolunu aramıştı.

Kadı Burhan; Emir Ahmedin haddini bildirmek üzere üstüne yürüdü. Amasyaya girdi osman oğlunu da (40 dilim)(4)de mağlup etti.(5) Emir ahmet ve taceddin oğulları osman oğlunu ciddi bir

- (1). Şchiltberger tercümesi Millet kütüphanesi No.281 ve Noyman tab'ı S.65.
- (2). Neşri Y.74.ve müteakip ve " 11'inci Sisman,kabulü islâm ile işkenceden kurtularak bedeli tebdili din olmak üzere Asyada yeni fetholunan Samson hükümetine tayin olundu "Engelin Bulğarya tarihi ve Şiltbergerden naklen Hammer kitap 6.S. 280.(1087'de Balkanlarda görünerek 1223'den itibaren aralarında hıristiyanlık taammüm eden kumanlardan Terterler Tırnovada Şigmanlar Vidinde hükümet kurmuşlardı.Köprülü zade Trakyada kumanlar İkdâm gazetesı 10 Şubat 1337).
- (3).Bezmürezm 398 - 408.
- (4).40 dilim;Osmançık ile Çorum ve İskilibin tam ortasına düşer.
- (5).İhtimalki Yıldırımın oğlu Tuğrul bey bu zamanda ölmüştü. Sivasın zaptı için ilk hengamede ölen bu oğul ile bilahare sıvas elde edildikten,sonra buranın Timur tarafından tahribi dolayısıyla bu felaket ve eski ölüm vak'ası mezç edilerek tarihlere geçmiş olacak.

surette harekete geçirmek istiyorlardı. Fakat Osmanlılar şimdilik ses çıkarmadılar.

Amasyanın kadı tarafından son işgali sırasında bir çok Osman oğlu kuvveti de imha edilmmişti. Bundan sonra Taceddin evlâdı kadıya meylettiler fakat bir müddet sonra tekrar muhalefete geçtiler.

Tagan oğulları ve Bavra valisi; Osman oğullarına mutavatta berdevam idiler.

Kastamonudan 500 kadar suvarî vaktiyle kadı Burhaneddin maiyetine girmişlerdi. Onlar da çekilip Taceddin oğluna iltihak ettiler.

Taceddin oğulları kadı Burhaneddin tarafından ikna edilmek istendi. Yine mahut Mehmet çelebi gönderildi. Fakat bermutat bilakis onları kadı Burhaneddin aleyhine teşvik etti.

Taceddin oğlu Alp Arslan ile kardeşi Mahmut çelebi bir birleriyle muhalefete düştüler. Babalarının toprağını ikiye bölmüşlerdi(I). Alp Arslan , kadı Burhaneddine adam göndererek kardeşini şikâyet etti ve himayesini istedi. Kadı Burhaneddin muavenetini vad ile ve sür'atle vilâyetleri hududuna erişti. Alp arslan bu muaveneti görünce - belki bûsbütün zarar görülür korkusu ile - " Mahmut çelebi sizin gelişinizden korkarak telaş ile bir tarafa savuşmuş cemiyeti dağılmıştır. Adamlarının çoğu

(I). Diğer iki kardeş Süleyman bey ve kılıç Arslan her halde Mahmut çelebinin yanında bulunmakta idiler. Osmanlılara tebaiyet esnasında Mahmut çelebinin bunları istihdam ettiğini görmüştük.

bize esir düştü. Binaanaleyh artık sizin yorulmanıza hacet kalmadı ben de gelüp hakipaye yüz süreceğim " diye haber gönderdi. Kadı Burhan bunun üzerine Niksar topraklarında tevakuf etti. Alp Arslanı bekledi. Gelmedi. Bunun üzerine bir menzil ileri gitti. Nihayet Alp Arslan ve kardeşinin adaveti dolayısıyla yine gitmesine müsaade istedi. Kadı ; onun bu gelişini kâfi bir sadakat addederek affetti. Ona Hil'at giydirdi, makamına gönderdi. Kadı Burhan mintakada yeni bir kalenin temelini attı. Emir sultan Sevinç bey ve Mahmut çelebi gibi hognutsuz olanlar bir ittifak ile birlikte harekete karar verdilerse de kendilerine güvenemedikleri için olacak yine dağıldılar. İşte bu sırada Halivya emiri ve Hacı Emir oğlu Süleyman bey hediyelerle kardeşini göndererek arzı tazimatta bulundu.

Ertena akrabasından Feridun bey, gittikçe ehemmiyet kesbeden kadı Burhaneddine karşı Süleyman beyi alet etmek istedi. İyi bir netice alamayınca Taceddin oğlu Alp Arslana yanaştı. Kadı Burhaneddin, Feridunu da kendine inkiyat ettirmek ve sağtığı nifakı dağıtmak için veya bu bahane ile Alp Arslan'ın mülkünü tamamen elinegeçirmek arzusu ile evvela bir müddet evvel Sultan Sevinç ile birlegen Taceddin oğlu Mahmut çelebiyi haklamak istedi. Temeli atılan kale tamamlandıktan sonra kadı Burhan Niksra geldi. Alp Arslan derhal arzı tazimata geldi. iltifata nail oldu. Fakat Feridun ve Alp Arslan muhabbeti gittikçe izdiyaş ediyordu. Geceli gündüzlü sohbetlerle senli benli olmuştular.

Bu hallerden şüphesiz sinirlenen ve kuskullanan kadı Burhaneddin nihayet Feridunu ve aynı zamanda Alp Arslanı haklamak üzere, Feridunu Alp Arslanın üzerine havale etmek ve ondan yenigehir kalesini mutalebeye sevk etmek yolunu tuttu. Fakat her iki taraf da muhasama alâmeti gösterdiklerinden her ikisini de askerlerine ansızın yakalattırdı. Feridun Niksar kalesine hapsedildi; Alp Arslan Yenigehir kalesinin eteğine götürüldü. Kalenin teslim olmasını istettiler. Fakat, kale halkı kal'eyi teslim etmedikleri için Alp Arslan oracıkda idam edildi.

Alp Arslan; Arslanlarla pençeleşecek kadar kavi ve cesurdu. Dâima fazilet ve edebiyat davasında bulunur, kehdisini bu geylerin ehli addederdi. Arapcaya vakıf nahv ile fazlasıyla meşgul olmuştur (1) Alp Arslana yapılan bu hareketi kadı Burhan meydanı şecaât ve kudrette kuvvetine bir misal olmak üzere zikretmeden geri kalmamıştır (2).

Teslim olmayan Yenigehirin yanında Kadı Burhan bir Kale daha yaptırdı. Ve Taceddin evladının beyliğine son vermek için bir takım değerli suvarileri Canik topraklarına sürdü. Mahmut gelebi mukabeleye çıktı fakat, gelenlere karşı zayıf kaldığı için dağlara, Ormanlara sığınıyor, fırsat buldukça dışarı çıkıyordu. Kadı Burhaneddinin suvarileri ormanları taradılar,

(1). Bezmürcem S. 432 - 444.

(2). Aynı eser S. 465.

dağları, ovaları aradılar, Mahmut çelebiyi bulamadılar, o uzaklara çekilmeğe mecbur olmuştu. Kadı Burhan artık bu işi tamamladığına emin, Niksarda kaldı.

Feridunun yeni bir fitnesini bahane ederek veya icad ederek Feridunu idam ettirdi.

Timur ; Kadı Burhanın ahvalini bir bilenden sorunca kendisine sayılan 20'den fazla düşmanları arasında Mahmut çelebinin 6000 , Taşaoğlunun 1000, Bavra valisinin 2000 askeri olduğunu söylediklerine göre bu günkü Çarşamba, Samson ve Bafra kazalarında ozamanlar nihayet 10'000 asker çıkarılabildiği anlaşılmaktadır.

Canik beyleri arazisi, Yıldırım Bayazıdın Sivasa son hareketi ve Kadı Burhaneddinin Akkeyunlu hükümeti müessisi Kara Eylülük Osman beyin elinde ölümünden sonra Osmanlı ülkesine katılırken eski beyler yerlerinde bırakılmak üzere işgal edilmiştir.

Yıldırım, Timurla Sitella tepesi eteğinde vaktiyle Mitridatın Pompeye mağlup olduğu yerde(I)mücadeleve neticede esir edildikten sonra evvelce Osmanlılara henüz geçen her yer gibi buraları da Osmanlılardan ayrıldı.

Niksar beyi ve bir kısım Canik arazisi sahibi Alp Arslan oğlu Hasan bey Samson ve Bafra havalisinde Kubat oğlu, Taşan oğulları tekrar serbazane harekete başladılar.

Kastamonu ve Sinoba kavuşan İsfendiyar bey , Alp Arslan oğlu Hasan beyle birleşerek harekete geçtiler.Samson , Bafra ve Çarşamba havalisi hakimî Kubat oğlu Cüneyt beyi Alp Arslan oğlu Hasan bey öldürdü.Müslüman Samson ve Bafraya İsfendiyar,oğlu Hızır beyi gönderdi.

Bir müddet sonra Mehmet Çelebi Bin Bayezit ; Bicer oğlu Hamza beyle evvela gâvur Samsonu sonra da müslüman Samsonu ^{oğlu Hızır} İsfendiyar/beyden aldı(821 H.)Hasan bey yine yerinde kaldı.Kardeşi Hüsameddin Mehmet Yavuz ile birlikte idareyi umur eyledikleri ve hakiki hüviyetlerini 827 tarihli vakfiyelerinden öğreniyoruz.Hasan beyin merkezi Çarşamba kazası dahilinde (Çarşamba henüz teessüs etmemişti)Ordu karyesi idi.(1)

Hüsameddin Mehmet Yavuz ; her halde kardeşi Hüsameddin Niksarda Hasan beyden daha evvel/ölmüş olacak ki Hasan beyin hükümetini elde eden Yörgüç paşa zamanında hiç ismi geçmemektedir.

Yörgüç paşa,Ata bek zade Abdullah beyin oğludur.806'da Çelebi Sultan Mehmedin hizmeti hassasına alınmış (2) 825'de Amasya beylerbeyisi olmuş(3)namına para bastıracak kadar nüfuzlu(4)Sultan Muradın Amasyada iken lalası idi(5).

- (1).Uzunçarşılı İsmail Hakkı bey kitabeler C.1.S.25-29 ve not
- (2).Hüseyin Hüsameddin Amasya tarihi C.3.S.178.
- (3).Aynı eser.C.3.S.198.Amasya müverrihi bunu birde 816 senesinde zikreder.S.191.
- (4).Kendü adına akçe bastırmıştı.Negri Velîdîdin 235x.
- (5).Ali Rûkûn 4 Cüz 1 .S.224.

830 senesi içinde asayışı ihlâl etmekte olan Kızıl koca oğlanlarını ve hâlâ yalnız başına tâbiyet kabul etmeden yaşmakta bulunan Koca Kayası hakimi Taşan oğlu Hıydar beyin bir takım hilelerle izalelerinden sonra sıra bu Alp arslan oğlu Hasan beye gelmişti.

Yörgüç (1), Alp Arslan oğlunu düğüne davet etti. Maksadı izalei vücudu veya hapsi ile vilâyetine sahip olmaktı.

Hasan bey : - eğer maksat benim elimdeki araziyi almak ise alınız. Ben hünkara varırım. Elbette bana daha iyi timar verir. diyerek Yörgüç onun üzerine varmadan o yörgüçün yanına geldi. Yörgüç bunu hemen tutup Murat II ye gönderdi. Arazisi Yörgüç paşanın oğlu Hızır bey tarafından işgal edildi. (2)

Hasan bey Bursa Hisarında bir evde adeta mahpusdu. Âilesi ve hâdemeleri Amasyaya geçirilerek Yörgüç tarafından tutulmakta idiler. (3) Hasan bey bir kolayını bulup nâbetçisini yakalayup bağladı. Hazırladığı bir kement ile Hisardan kendisini sarkıttı. Atlar hazırды, kaçtı. İki yıl şurada burada vakit geçirdikten sonra tekrar dâhalete mecbur kaldı (4). Yörgüç paşanın arzı ile affedilüp Gümölcine sancağı Timar olarak

- (1). Kitabeler : Yörgüç Tunga Serüsamıdır demektir. Yörükölce bir rivayette ismi Yörgüçtür. Münecim başı C.3.S.342. Yörgüç; Yörükölce muhaffefidir. Sicilli Osmanî C.4.S.652.
 (2). Oruç bey tarihi. Babinger tab'ı S.49, II4.
 (3). Negri Velîüddin ef. Kütüphanesi 235I Y.17I B.
 (4). Aşık paşa zade tarihi İstanbul Tab'ı S.115, Tacüttevarih S.337, 338.

verildi(1)83I H.1427 M.(2).

Hasan beyin ahfadı (Hammer bir çokları gibi yanlış olarak Hüseyin bey diyor)O vakittenberi bu sancakta memleketin kibar âileleri arasında mühim bir mevki işgal etmişlerdir.(3)

Yörgüç,Canığın zaptı üzerine beylerbeyi olmuştu.(4)

Samsonda Yalı camii denilen Hayrettin Hızır bey camii bu Yörgüç paşanın oğlu tarafından yaptırılmış olacaktır.

(1).Hüseyin Hüsameddin Amasya tarihi Ç.3.S.202.

(2).Tevkii Mehmet paşa Risalei fi Salatini Osmaniye Mükrimin bey tercümesi S.93.Hayrullah ef.tarihi C.7.S.62.

(3).Nesri,Sadeddin,İdrisi Bitlisi ve solakzâdeden naklen Hammer kitap 10.S.183 - 186.

(4).Ali Rûkn 4 Cüz 1 S. 224.

SULTAN ALTUNBAŞ VE EVLÂTLARI :

Amasya müverrihi;Canıkde görülen Kubat oğlunun ecdadı olduğunu iddiaetmektedir(I).Akla yakın olan bu iddia dolayısıyla Kubat oğullarını anlatmadan evvel Altunbaş hakkında bilgilerimizi arz edelim:

Hüseyin Hüsameddin efendi;Tarih encümeni mecmuası 8'inci cildinde(Sultan Altunbaş)a âit iki vakfiyeden bahs açmakta, bunları terceme ve negretmektedir.Aslı 310 ve 311 tercümesi ise 312 ve 313'üncü sayfada bulunan birinci vakfiyenin tarihi 740'dır.

Burada kendisini : *الملك الاشرف محمد بن الملك الأشرف* diye tanıtır.Hüsameddin efendi bundan vakfın Amasya ve havalisine iradesi şamil Simre hükümdarı yani Amasya beylerinin hükmü nüfuzunu temsil eden bir cumhur reisi olduğu manasını çıkarmaktadır.

Sultan Altunbaş;Mes'ut çelebinin oğludur.Mes'udun babası İzzettin Keykavüs Kırında bulunduğu zaman Berge hanın kızı Urbay⁽²⁾ hatunla evlenmiş olduğundan Altunbaş Urbay hatunun da torunudur.

(I).Altunbaş Tarih encümeni mecmuası C.8.S.307 - 316.ve Amasya tarihi C.3.

(2). ... عن وقف تبرع ارباي خاتون دالة سلطان مسعود در سكره بلادهم
... Amasya muhasebe defterinin 145'inci sayfasından:Altunbaş makalesi.Mes'ud Çelçukinin türbesinin de aynı karyede olduğu yine bu sayfadan anlaşılmaktadır.

Taceddin Altunbaş, Şeyh Savcıya bir zaviye bina ederek ^{bu} umurbey karyesini ~~Bu~~ zaviyeye vakfetmiş ve kendi merkadi içinde şeyh Savcı karyesini vakfu tahsis etmişti.(1)

Şeyh Savcı , Niksat beyi Taceddinin babası Şeyh Sadeddin savcı çelebidir.(2)

Altunbaşın babası Mes'ut; Muinüddin Süleyman pervanenin kızı İldi Hant hatun ile evlenmişti. Binaanaleyh pervanelerle bir karabeti vardı.

Altunbaş merkadi mahallinde gazi çelebi merkadi adı ile anıldığı (3) hatırlanırsa Sinopda pervane Mes'ut oğlu Gazi çelebinin niçin selçuk sülâlesinden bir Emir olduğu hakkında mütevatir tarihi bilginin teşekkül ettiği anlaşılır(4). Belki de İlhan yarlığı ile hükmü Anadolunun yarısına geçirilmek istenilen Gazi çelebi mevzuu bahs Altunbaştır.

Sultan Altunbaşın evlâdı çoktur. Bunlardan birinin adı Keykubatdır.

Keykubat Lâdikde otururdu. Evlâdı Kubat oğulları adı ile anıldılar. Bunların en büyük düşmanı dedelerinin yani Altunbaşın vüzerasından Taşanbeyin çocukları idi. Bunların merkezi Kedegare (Köprü) idi. Taşan bey ve kardeşleri Altunbaşın 740 tarihli vak-

(1). Amasya muhasebe defterinin 524'üncü sayfasından. Altunbaş ma-

(2). Aynı makale. Tarih encümeni mecmuası. C.8.S.309 ve Amasya tarihi C.3.S.28.

(3). Amasya tarihi. C.3.

(4). Mîr'atı Kâinat Nurosmaniye. No.3417.C.1.S.370 ve Tavaifi Müluk tarihi Ahmet Tevhit Tarih mecmuası C.1.S.317 - 319.

fiyesinde Vezir ve Şahit olarak imza atmışlardı.

Kubat oğulları öyle anlaşılıyorki Hacı Çatgeldi.ye ve Mir Ahmede muti idiler.

Canık ve Samson taraflarında bir zamanlar başlı başına harekete geçmiş olan Taceddin Caneti bey üzerine Lâdik emiri Kubat oğlu Ali bey gönderildi.Samson emareti ona verildi.Taceddin beyin en mühim muarızı bu idi.Şecaât ve Besaleti ile meghur ve Kubat oğlu diye ün almıştı.(1)

796 Hicret senesinde Yıldırım Samsona geldiği zaman burada Kubat oğlu Ali beyin mahdumu Cüneyt beyi oranın beyi olarak bulmuştu.(2)Demek Alaeddin Ali bey Samsonu oğluna işaretlemişti.

Yıldırım mağlup olup Amasya ümerası , Beyazıt paşa ve lalası Sofu Beyazıt himayesinde ve henüz çocuk yaşında bulunan (3)Çirigci(Kirigitci,Kiriz ve Güreşci)lakabı ile anılan Mehmet

(1).Amasya tarihi .C.3.S.129 ve 130.

(2).Şiltberğer tercümesi Millet kütüphanesi No.281. Ali bey Candar oğulları Tarih mecmuası C.7.S.1. bu sıralarda Samson Yıldırımın kumandanlarından biri tarafından ve İsfendiyardan alınup kendisinin Kastamonudan döndüğünü Solak zadeye istinaden söylerki Şiltberğer o devirde yaşamış ve onunla beraber İsfendiyar seferinde ayrı olarak Samsona gelmiş olduğunu ve hatta orada bir de Yılanların kavgasını gördüğünü anlattığına göre Ali bey hata etmektedir.

(3).Hammer tercümesi Kitap 8.S.89 - 91.

Çelebiyi(1)Amasyaya getirüp kendisine bey'at almağa bağladıkları zaman Anadoluda adeta bir anarşi mevcuttu.

Bu mağlubiyetten istifade ederek Aleksandr gismana verilmiş olan Samson ve havalisini yeniden Kubat oğlu Alâeddin Ali bey eline geçirmiş, nesep ve şecaâtine ve Timurun himayesine güvenerek çelebi sultanı küçük görüp Amasya beylerinin de kendisine uyacağını umarak kendi başına emarete kalktı.

Canik beyi Taceddin evlâdından Alp Arslan oğlu(2);Kubat oğlu hilafına Çelebi sultan Mehmede mutiâne hareket ederek âile düşmanı addedilen Ali beye izharı adavet ediyordu.

Kubat oğlu Ali bey hareketini azdırdı.ve Alp Arslan oğlunu mağlup ederek merkezi bulunan Niksarı muhasara etti.(3)

Hoca Sadeddin;Kubat oğlu için,Devleti OsmaniyeRumyela sura ve Amasyayı ol civarda karar eden bazı nâbegârlara havale etti.Âdayı fûrumayeden Kubat oğlu demekle meşhur bir nâpak ki vilâyeti canikde serhiyel bazı etraki bi idrâk idi.Fermanı Timur ile bazı eşirrayı cemmedüp.....(4)diye atup tutuyor amma Selçuk

(1).Tarihi Dil arayı âlem(Zafername)umumi kütüphane ve Gibona

(2).Amasya müverrihinin bu kısımda verdiği bütün izahatındaki Alp Arslan ismini Alp Arslan oğluna(Hasan ?)teptil etmek icabeder zira Alp Arslan çoktan kadı Burhaneddin tarafından yenigehir kalesi eteğinde idam edilmişti.

(3).Amasya tarihi.C.3.S.174 - 175.ve Ali ile Alp Arslan oğlu isimleri zikredilmeden bütün ilk Osmanlı menbaları.

(4).Tacüttevarih C.1.S.196.

âilesine mensup olduğuna göre asıl bir âile olduğunu bilmiyor.

Âli de Kubat için ; âsîî betnîjat ibni Kubat nam dalâlet Nihat sıfatlarını vermektedir.

Niksardan feryatçı geldi:Kubat oğlu binihaye asker ile Niksarı muhasara edüp gece gündüz cenkederler eğer ol Hisara medet ırışmezseniz kale elden gidâr ol vilâyet harap olur dediler(2).

Mehmet çelebi " Teshiri hatır için nuşucam hogkûvar ve birkaç gün sakiyâmı laleruyla seyri gûzar ve gelgeçti kenar üzre iken bu haber ki sem'i gerifine vasıl oldu elindeki kadehi yire çalup kâseî derunu hunap ve gayretle doldu hemen ol gice" (3) " atına suvar oldu.Gece gündüz durmayup yürüdü(4).Kubat oğlu vaziyetten bihaberdi.Birden hamle edilüp tarûmar oldu. Askerin kimi kırıldı,kimi kağıt kubat oğlu Tagan oğluna âit bir kaleye sığındı.

Mehmet çelebi;bir mukabele olmak üzere Kubat oğlu arazi-sini talan etti.ve Fûlûnbûl = فلولنبول adlı (5) kalesini bilmuhasara zaptetti.

(2).Negri Velîyüddîn efendi kütüphanesi 235I Y.109 B.

(3).Âli Rûkûn 4 Cüz 1 S;148.

(4).Negri Velîyüddîn Yaprak 110.

(5).Negri yaprak 110.(فلولنبول), Âlide Rûkûn 4.Cüz.1.S.148(فلولنبول) Sadeddin'in diğer bir nüshasında (matbuundaki işaret)1.197. (فلولنبول),Hammer .8.91(فلولنبول),Bîratotî 244(فلولنبول),Levanklo. S.232.(فلولنبول)diye işaret edilen bu kaleye bu gün rastlamıyoruz.Samson ikinci evkaf defterinde Alaçama tabî bir(Fûlûnbûl = فلولنبول)karyesi ismi geçmektedir.

Samsun Taghan zade Ahmet beye verildi ve herhalde Kubat oğlu Alaeddin Ali bey'in hayatına nihayet verildi.(1)fakat 817 de Kubat oğlu Ali beyik mahdumu Cüneyt bey Samsun emiri Tagan oğlu Ahmet bey üzerine ansızın hücum ederek öldürdü.Samsun sancağını zaptetti.Cüneyt bey badehu affı padişahiye dahalet ettiğinden Ahmet beyin veresiisi irza edilmek şartı ile affedilerek makamında bırakıldı(2). Bu hadise Osmanlı müverrihlerine bir fetih gibi aksetmiştir.(3).

821'de Alp Arslan oğlu Hasan bey,Cüneyt beyi bir kolayını bulup öldürerek hayatını itmam ve bir kısım arazisini zaptu gaspetti.Bu vak'adan sonra Kubat oğulları hakkında mevsuk hiç bir malumata destres olunamadı.

(1).Amasya tarihi.C.3.S.175.

(2).Aynı eser.C.3.S.192.

(3).Oruç bey tarihi.S.43,negri Y.151.Hammer 9.123,Cenabî bu vak'ayı 818'de gösterirse de 821'deki vak'ayı da buna ilâve ederek karıştırır.Y.319.

TAŞAN BEY VE ÂİLESİ (I).

Sultan Altunbağın Atabeyi Emir(veya Umur)oğlu Taşanbey, Altunbağın ölümünden sonra kedegare , Havza ve Merzifon havalisi hakimi idi.Bu âile hakkında Hüsameddin beyin tarih encümeni mecmuasındaki Altunbağ makalesi ile Amasya tarihine istinaden bir geceresini tanzim ederek deftarimizin sonuna ilâve ettik Bu kısım okunurken herhalde bu gecereyi göz önünde bulundurmak iyi olur.

Taşan,İdris ve Zekeriya beyler kardeşirler.

İdris bey zeytun,Zekeriya bey bir kısım Havza arazisine hakimdi.Taşan beyin oğlu Haydar beyi,Şatgeldinin Amasyada tagallubünü arzu etmeyenlerdendi.Muvaffak olamadılar.Haydar bey Albistanı kaçı(2).Biraderi Umur bey ona halef oldu(3).764'de Haydar bey Maraş civarına gitti(4).Zeytun emiri Zeynel bey(Murat bin İdris bin Emir beyin oğlu)ile köprü ve Merzifon emiri Taşan oğlu Umur beyin arası açıldı.Şatgeldi Umur ve Zeynel beyleri Amasyaya celb ve muhakeme ederek her ikisini de barıştırdı(767)(5).

Amasya emiri Emir Ahmet zamanında mukaddema köprüden kaçıp Albistan ve Maraş taraflarında serseriyane gezen Taşan oğlu Haydar bey pek ihtiyarlamıştı.Geldi.Emir Ahmede dahalet ile

(1).Bratoti S.244.Taganoğlunu Tasyano,Lavanklo S.232.Tasokaglı diye bahsederler(Hammer kitap .8.8.91)

(2).Amasya tarihi C.3.S.67,68.

(3).Aynı eser.S.69.

(4).Aynı eser.S.71.

(5).Aynı eser.S.76.

evladı ile köprü civarında koca kayası havalisinde yerleşti. Köprü emiri biraderi Timur beydi. (1)

Osmanlılar Osmancıkda göründükleri zaman Taşanoğulları ve efradı âile mutabaat ederek mülhak oldular.(2)

Mehmet çelebiye inkiyat ve itaat etmiyen Kubat oğluna mukabil Taşanoğlu Ali ve Ahmet beyler,köprü Havza ve Zeytun kazalarında hükümet sürüyor ve Çelebi sultan Mehmede itaat ediyorlardı.

Tagan oğlu Ahmet bey Kubat oğlu Ali bey yerine Samsun emiri oldu.(806)(3).

817'de Kubat oğlu Ali beyin mahdumu Cüneyt bey,Taganzade Ahmet bey üzerine hücum ederek öldürdü.Cüneyt bey de 821 yılında Alp Arslan oğlu Hasan beyin tecavüzü ile öldürüldü.

Alp Arslan oğlu , İsfendiyar beyle herhalde sözleşmişlerdi ki İsfendiyar bey de oğlu Hızır beyi Bafra ve Samsunu zapt ettirdi.

Gâvur Samsunda yangın çıkmıştı(4).

Karayusuf;Erzincana zaptetmiş Pir Ömere vermişti.Pir Ömerde hududunu tevsi edüp Karahisarı zaptetmek arzusuna düştü. Muhasara etti.Karahisar sahibi Melik Ahmet oğlu Hasan bey Amasya

(1).Amasya tarihi.C.3.S.130,131.

(2).Bezmürezm.

(3).Amasya tarihi.C.3.S.174,175.

(4).Bizzat kendilerinin yakup gepilere bindikleri akıl ve mantık almaz bu fikri aynen kabul eden Ali bey tarih mecmuası C.7.S.13,Tacüttevarih 286.Hatırlıdır.

Bu kafir şehrine oğ düştü nakah Bu şehri ode yaktı kudretullah.
H A D İ D İ

bulunan Şeyhzade Murattan yardım istemişti(1).

Bu ahval Rumyei surada Osmanlı kuvvetlerinin harekete geçirdi. Evvela Biçer oğlu Hamza bey(2) Amasyadan hareketle senelerdenberi islâmın yanı başında , kalesine(3), zenginliğine ve tesadüflere medyunen bir türlü Türklerin eline geçememiş olan Gâvur Samsun bu defa şehirde çıkan ehemmiyetli bir yangın ve bir

- (1). Behcetüttevarih umumî kütüphanesi N° 492. S. 544 ve Tacüttevarih S. 286 ve ilk Osmanlı tarihi menbaları.
- (2). Biçer oğlu Hamza bey , isminin muhtelif şekilde tesbit edildiği görülmüş nihayet evvela Halil Ethem beyin görüp tetkik ettiği Tokattaki Hamza bey mescidi kitabesinde bu ismin Hacer(Aşıkpaşa zade tarihi Ali tab'ı S. 89) Hacer (Vatikan nüshası Aşıkpaşa zade tarihi), Bicer (Aşıkpaşa Gize tab'ı S. 80), Biçin (Negri, müze 501. S. 161) , Biçer (negri Veli-ğüddin Yaprak 154., Bicer (Tacüttevarih 1. 286) imlaları hila fına Bicar olarak hakkedildiğini görmüş ismin sureti kat'iyede Bicar olduğunu ileri sürmüştür. (Halil ethem Anadolu-da islami kitabeler tarih encümeni mecmuası C. 3. S. 736) bizce bu kelimeyi - bütün tarihi menbalara rağmen - bu tarzda kabul etmek bu günkü yürek kelimesini evvelce yürek (köp-rülü zade Hoca Dahhani makalesi Hayat mecmuası Sayı 1 ve ibni mühenna lûgatı S. 141) Göbek kelimesini Göbak, iğneyi iğba geceyi geca (Ebu hayyanı Endelusi S. 19 ve 79) yazılıyordu. Binaanaaleyh doğrusu demek bu imiş gibi bir iddia oldu. Bu kelime; Türkçe Biçer kelimesinden başka bir şey olmasa gerektir ki o zamanlar Arapçada olmadığı için (çe) harfi (Ce) ile ve Türkçede (e) sesi elif ile gösterilmek usulü vardı Kitabede Nureddin Hamza bin bicar diye gösterilen Biçer oğlu Nureddin Hamza bey Sivas, Yıldırım zamanında işgal edildiği zaman muhafız olarak oraya bırakılan Emir Süleymanın maiyetine verilmişti. (Nevalittimur fi acaibilmaktur tercümesi ve Hammer ibni Arap şah Mısır tab'ı 1305 senesi S. 82 de naklen kitap 7. S. 42) sonra Tokat emiri oldu. (Amasya tarihi. C. 3. S. 181) Amasyada Sultan Murat Şehzade iken ona lala oldu. Tacüttevarih. C. 1. S. 386.) Rumiyenin Beylerbeyisi idi. 823'de vefat etmiştir. Arslan bey isminde bir kardeşi vardı
- (3). İsfendiyar oğlu Hızır bey eyitti: bizim şehrimizin zindekanisi bu kafir şehri ile idi. (Aşıkpaşa zade tarihi Gize tab'ı S. 80

kısım halkın gemilere binüp hicret etmesinden (1)dolayı nihayet Osmanlı eline kolayca geçecek gibi idi.Muhasara edilüp geceli gündüzlü mücadele oldu.Ve şehir tamamen tahrip edildi. Muhasara esnasında islâm Samsonunu da tecavüzi hareketler yapıyordu.(2)Onlar da mukabeleye hazırlanıyorlardı(3).Gâvur samsunun nihayet zaptı haberi Mehmet çelebiye bildirildi.O halvaliyi teskinden sonra Merzifon tarikiyle Samsun önünde görüldü İsfendiyar oğlu mukavemet edemiyeceğini anlamış olacak ki şehri teslim etti(821 veya 822 H.)(4)

-
- (1).Kâfir,Samsonu oda yandı....Kâfirler şehri bıraktılar gemiye girüp kaçtılar.(Aşıkpaşa zade tarihi Gize tab'ı 3.79).
 (2).Bicer oğlu Hisarı bekledi.Gitmedi her gün müslüman Samsonu ile cenketti(aynı eser aynı sahife).
 (3).Kapusun yaptırırlar ol hisarın Hadidi
 (4).Kühûlahba rda bu karışıklık vak'aları karıştırılmış ve tamamen yanlış olarak tesbit edilmiştir.Rûkn 4.Cüz 1.S.187. Amasya müverrihi de (C.3.S.198)Cüneyt beyin Bicer oğlu tarafından ahzuîlâm edildiği ve Hızır beyin Kastamonuya kaçırıldığını(bütün ilk Osmanlı menbalarında bunun Mehmet çelebi müsaadesi ile hatta hilatlenüp atası yanına gittiği hakkında müsterak yazılarına rağmen)yazarak aynı hatalara yeni hatalar ilave ettiği görülmüştür.Hakikatte Hızır bey ne atası yanına gitmiş ne de Kastamonuya kaçırılmıştır.Bafraya çekilerek hayatının sonuna kadar orada kalmıştı.Mezarı Bafrada İkiz tepededir.

Tagan oğulları hakkında buraya kadar verdiğimiz malumat haricinde bir de Koca kayasının zaptı mes'elesi vardır. Bu mevzuumuz haricinde ise de Tagan oğulları ile ilgili olduğu için zikrinde fayda gördük.

Bir zamanlar Şatgeldi pağanın aleyhdarı olup neticede muvaffakiyetsizliğe uğrayarak etrafa kaçıp dağılan muhalif zümre meyanında Tagan oğlu Haydar bey de vardı. Haydar bey, Elbistan ve Maraş havalisinde doladıktan ve Amasya , Emir Ahmede intikal ettikten sonra gelip dehalet etmişti. Kendisine Osmancık havalisinde Zeytunde Kocakayası Hisarı verildi.

Haydar bey bu kalede oğlu Kasım bey vasıtasıyla hediyeler göndererek ve kalesini termin ve tamir ile içinde uzun müddet muhasaraya dayanacak erzak ve mühimmat yığıldıktan sonra ölünceye kadar kimseye tabi olmadan yaşamak arzusunda idi(I).

Yörgüç;Rumyîi suradaki eskiyayı ve eski beylerin ve kabilelerin döküntüsünü kat'iyen ortadan kaldırmak yolunu tutmuştu. Koca kayası da orta yerde bir çiban gibi idi. Hisarda Haydar beyin mutemet adamlarından Tayfur çelebiyi* vermek kuvveti ile

(I)..... Ulu oğlu Kasımı dört yana tuhfelerle gönderirdi....
- Ben ölünce bu hisardan çıkmazım pirlık deminde kimseye hidmet edemezim.... neğri Velîyüddin 235I.Y.170 Be

itma ederek onu Hisarın cemi azuk ve mühimmatını bir gece ateşe yakmasına sevketti. Bu suretle Hisarın zaptı kolaylaştı. Yörgücün askerleri Hisar önünde göründüler. Haydar bey Hisarı ihtiyarı ile teslim mecbur oldu memafih piri fani Haydar beye, oğlu Kasım ve Tayfur çelebiye iyi timar ve zasetler verildi (1).

Bu vak'adan sonra tarihte bir Taşan oğlu daha göremeyoruz.

-
- (1). Neşri Velîyüddin 2351.Y.171.Ve Amasya tarihi C.3.S.199,120 yalnız Hüsameddin efendi burada Haydar beyden , Haydar bin kasım bin Haydar diye bahseder. Bunun da oğlu kasımdır. Bu taktirde Haydar beyin ihtiyarlığını kabul etmemek icab ederki bilumum Osmanlı menbalarına muhalif ve zıddır.

KAVYA - FARYA

Deguingne ; Merakigiden naklen(ve şüphesiz o da Mesali-külebsar ve Suphûlâşa dan istifade ederek)Kastamonu hükûmdarı Süleyman paşa zade İbrahim bey zamanında bu beyliğe hemcivar bir Caouia hükümeti olduğunu ve Muradettin Hamza elinde bulunduğunu yazar(1).

Gibons,Osmanlı isparatorluğunun kuruluşu mes'elesi es-
rinde Anadolu da mevcut 20'den fazla beylik sayarken bizim
Canik beyleri diye bildiklerimizi Kavya ismi altında toplar ve
derki burası Karadeniz sahilinde Samsun ile Sinop arasında bu
gün Canik denilen yerdir.Dört müstakil emiri mevcuttu.(2)
Evvela Sinop ile Samsun arasına Canik denilmez ancak burası
Canik vilâyetinin bir parçasıdır.

Kavyanın Samsun ile sinop arasında olduğunu söyleyerek
Deguingne 'in menbalarından başka bir menbâı olmadığını anlatmış
oluyor.Bu muntakada bu gün Sinoba bağlı Gerze kazası ile Samsun
vilâyetine bağlı Bafra kazası mevcuttur.Gibonsun Bahsettiği 4
müstakil emirden muradı ise Kubat oğlu,Cüneyt bey Taganoğlu ve
Alp Arslan oğlu Hasan bey olacaktır.Onlarca bilinen yalnız bu
Dört 4 emiridir.

(1).Deguingne tercemesi C.4.S.142.

(2).Gibbons tercemesi S.266.

Gibbons,Hacı Miri ve Taceddini Liminada gösterir.Bu Emirlerin ise hiç bir zaman Samsun ile Sinop arasındaki sahada bulunmadığını biliyoruz.

Uzunçargılı oğlu İsmail Hakkı bey hocamızın Ülkü mecmuasındaki bir makalesinde (1)ise Kavya bu günkü Samsun kavağı olarak gösterilmiştir.Son negrettiği eserinde Kavyayı Farya olarak ve yerini değiştirmiş bir halde buluyoruz.Burada (Samsun ile Sinop arasında Faryada Muradettin Hamza)diye Değinyinin verdiği aynı malumatı fakat Kavya yerine Farya olarak gösterilmiş (2) XIII ve XIV 'inci asırlarda mühim Anadolu pazarları arasında bir iskele(3)Cineviz gemilerinin mal mübadele ettikleri (4)bir yer ve nihayet XV'inci asırda mevkiini Ünyeye vermiş olarak(5)buluyoruz.Bafrada 782 taununda âilesinin ekserisini kaybetmiş olan Bafra hakimi Mirza Hasan bey,ölen efradı âilesi için büyük bir türbe yaptırmıştı.Bu türbe etrafında bu gün Türbeköy ismi ile bir köy teşekkül etmiştir.İhtimal Bezmürezzele sık sık gördüğümüz Valii Bavra ve Bavrayıyan ile bu Mirza Hasan beyi,ecdadı veya ahfadı kastediliyor.Belki de Farya doğrudan doğruya Bafradır.

-
- (1).İsmail Hakkı Uzunçargılı Ülkü. Anadolu ticareti makalesi
 (2). " " " Anadolu beylikleri S.57.
 (3).Aynı eser. S.106.
 (4).Aynı eser. S.111.
 (5).Aynı eser. S.112.

Bafra'dan Kızıl ırmak ağız ile yelkenliler çıkabilir. Hiç şüphesiz o zaman delta da bu günkü kadar denize uzamış değildi.

Farya, doğrudan doğruya Bafra değilse bile herhalde ona iskele vazifesini gören bu günkü Kumcağız veya Kumboğazi veya-
hut bu gün bazı yerlerindeki mermer rıhtımlarıyla nazarı dik-
kati celbeden, denize bu gün dahi merbut bulunan Balık gölü üze-
rinde bir yerin ismi idi.

Bafra hakimî her zaman bu mıntakalarda hakim olduğundan
bu yere izafeten herhangi bir eserde bunlar Farya beyi olarak
anılmış olanilirler.

Canik beyleri adına Osmanlılar bu muntakada tamamen hakim olduğu zamanlarda da tesadüf edilirdi.Fatih , Uzun Hasan ile harbe giderken Uzun Hasanın yanında " Kızıl Ahmet ve Canik oğlu ve nice bunun emsali müfsitler " toplanup Uzun Hasan , Emir bey isminde birisini bunlara reis yaparak Tokadı harabettiler.(1) Bu Canik beyi ihtimalki Giresonu zapteden Hacı Emir zade Süleyman beyin oğullarından biridir.Zira Fatihe gelinceye kadar Giresonun zaptedilüp Osmanlı ülkesine eklendiğı hakkında bir malumatımız yoktur.Herhalde Gireson , Trabzonu zaptetmek üzere karadan ve denizden hareket eden Osmanlı ordusu tarafından zapt edilmiştir.

Osmanlı tarihinde bir de Canik beyi Mehmet ve Hüseyin bey adında iki şahıs daha görüyoruz.

Birincisi Hüsameddin efendinin verdiği malumata göre Yör-
güç paşa zadedir.(2)Hayrullah efendi bundan , Yavuz sultan Selim Çaldıran seferi esnasında şarki anadoludaki bir muvaffakiyeti dolayısıyla bahs ile mirlivalığa yükseldiğini söyler(3).Bu zat Ağıkpaşa zade de de geçer .Şeyh Cüneydin bir miktar tabii ile Halep taraflarındaki bir harap kaleyi yurt edinüp bilâhare Halepten gelen kuvvetlere karşı koyamadıkları ve cenkettikleri

(1).Negri Velioüddin 235I.Y.244 A.

(2).Amasya tarihi.C.3.S.201.

(3).Hayrullah efendi tarihi.C.10.S.52.

esnada dağılırlarken Cüneydin bağırarak - Beni isteyen kişi Canikde bulsun.dedikden sonra filhal Canik beyi Mehmet bey yanına vardığını ve birkaç bin kişi cemmedüp Trabzona gittiğini söyler(1).Zaten kâtip çelebi de Canikde Rafızilerin çok olduğunu ve bunların da şiddetli husunet ile meşhur çepniler olduğunu biliyoruz(2).Sânavna kadısı oğlu Bedreddin,İznikde bir müddet oturduktan sonra bazı uygunsuz halinden dolayı Caniğe sürüldüğünü(3) oradan İsfendiyar yardımı ile Kırım ve nihayet Deliormana gittiğini de biliyoruz.

Hüseyin bey,Don ve Volga kanalının açılması için kendisine hüküm yazılan Canik beyidir(4).

+

Canik Osmanlılara geçtikden sonra merkez Sivas olmak üzere teşkil edilen Rumyeisura ayaleti dahilinde bulunan 7 sancaktan birisi idi.(5)Trabzon salnamesinde geçen Canik beyleri ile Canikli Hacı Ali paşa ve evlatları,Hazinedar oğulları kast edilmektedirki bunların herbiri bir travay mevzuu olabilecek kadar mühimdir ve mevzuumuz harici olduklarından Bahsedemiyeceğiz.

(1).Aşıkpaga zade İstanbul Tab'ı.S.266.

(2).Köprülü zade Türkiyat mecmuası.C.2. Çepniler maddesi.

(3).Oruç bey tarihi Babinger 44I.Nişancı tarihi S 144.Satır

(4).Samsun sicillatı şer'iyesinde defter harici tomar halinde bulunan bir mecmuada görülmüştür.Ahmet Refik beyin tarih encümeni mecmuasında bu mevzu üzerinde yazdığı makalesinde Çorum beyine yazılan hükmün aynıdır.

(5).Netayicülvukat .S.153.Sivas şehri S.100.

Hacı Emir ve evlâdı

Kutluğah

Bayrambey

Hacı Emir

Süleyman bey
Kadı Niksara
geldiği zaman
hediyelerle
gönderilmişti.

Süleymanbey
(Gireson fatihi)

+++++

Kubat oğulları

Mes'ut çelebi

Sultan Altunbaş
(Gazi çelebi)

Keykubat

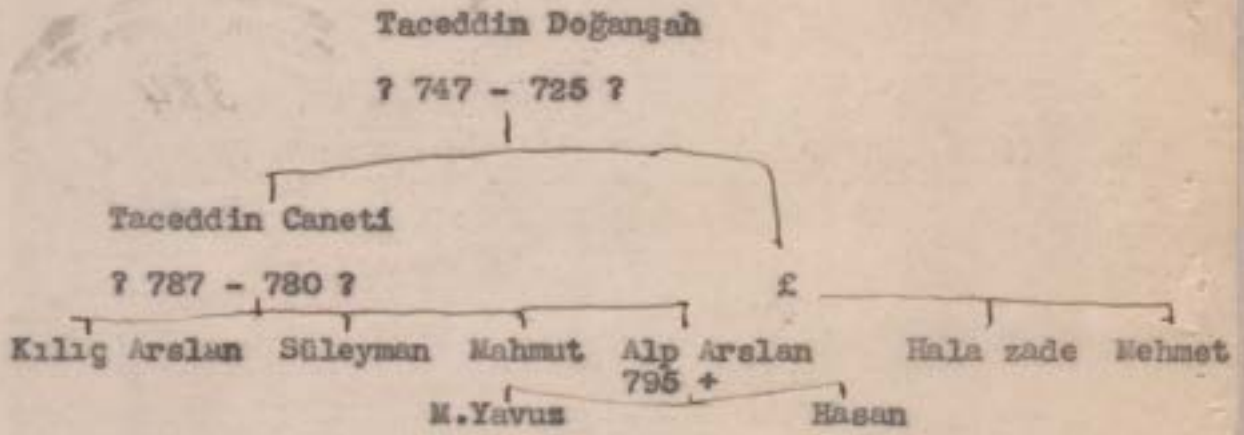
Kılıç Arslan

Keyhüsrev

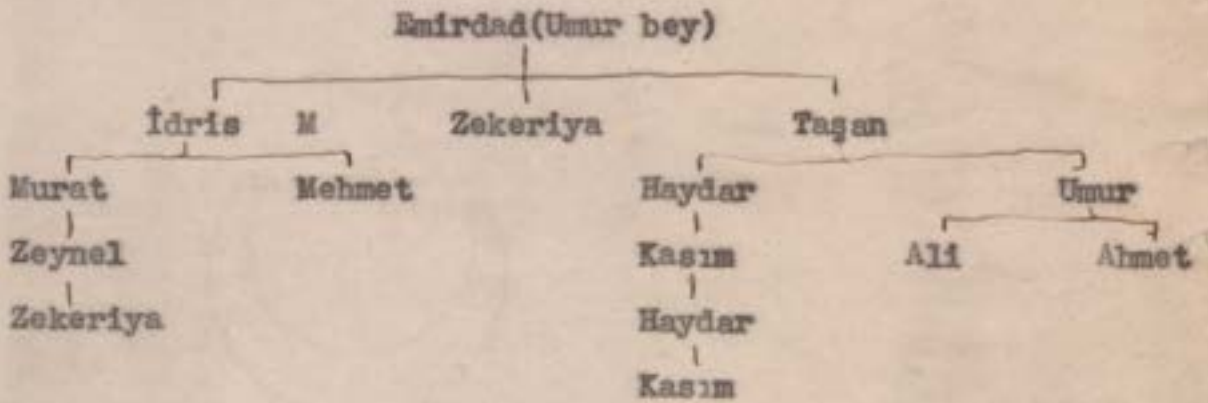
Alaeddin Ali
806 +

Cüneyt bey
821 +

Taceddin Caneti ve evlâtları

+++++
Taşan oğulları

Exhibition Catalogue

Exhibition Catalogue

1884 - 1885

1884 - 1885

1884 - 1885

Exhibition Catalogue
1884 - 1885

Exhibition Catalogue
1884 - 1885

Exhibition Catalogue

Exhibition Catalogue
1884 - 1885

